

«Ψυχολογία των ομάδων στο κυβερνοχώρο»

εργασία για το μάθημα
**ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ
ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ**

*του εαρινού εξαμήνου
του μεταπτυχιακού προγράμματος
του τμήματος
Επικοινωνίας & Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης
του
Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών*

Διδάσκων: Κλήμης Ναυρίδης

υπό
Κατερίνα Διαμαντάκη, Διονύση Πάνο, Νεκτάριο Σαρτζετάκη,
Ρόζα Σιμονιάν

ΑΘΗΝΑ 24 ΙΟΥΝΙΟΥ 1997

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- 1.Εισαγωγή**
- 2. Η επικοινωνία με τη χρήση των υπολογιστών, το σήμερα και το αύριο**
- 3.Προβλήματα επικοινωνίας**
- 4.Ψυχολογία στον κυβερνοχώρο**
- 5.Ομάδες στον κυβερνοχώρο**
- 6.Σχεδιασμός και υλοποίησης της παρέμβασης μας**
- 7.Συμπεράσματα - Επίλογος**

1.Εισαγωγή

Η ψυχοκοινωνιολογική παρέμβαση σε κοινότητες μια διαδικασία η οποία αφορά το πεδίο των ανθρώπινων σχέσεων και της επικοινωνίας. Εξ αρχής η επικοινωνία ήταν ένας χώρος που επηρεάζονταν καταλυτικά από την εμφάνιση των νέων τεχνολογιών μέσων, γεγονός το οποίο αποδεικνύεται σχεδόν σε ολόκληρη τη πορεία της ανθρώπινης ιστορίας. Το σύγχρονο πεδίο της επικοινωνίας, και ιδιαίτερα αυτή που υποστηρίζεται από τα τεχνολογικά μέσα, έχει σαν γνώρισμα τη εμφάνιση και ραγδαία εξάπλωση των ηλεκτρονικών υπολογιστών, γεγονός που έχει οδηγήσει πολλούς κριτικούς να μιλήσουν με όρους «μετά-τηλεοπτική εποχή» ή «δικτυωμένη επικοινωνία».

Έτσι, δημιουργείται ένα νέο επικοινωνιακό πεδίο διαμεσολαβημένης από υπολογιστές επικοινωνίας (Computer Mediated Communications) με τις δικές του συνθήκες και τα δικά του δεδομένα. Δημιουργούνται, νέα πλαίσια επικοινωνίας, νέες μορφές κοινοτήτων οι οποίες αποτελούνται από ανθρώπους που ίσως να μην είχαν βρεθεί ποτέ πρόσωπο με πρόσωπο μεταξύ τους. Ακόμη και η επικοινωνία σε φυσικές κοινότητες διαφοροποιείται με τη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών ως βοήθημα.

Σ' αυτή την εργασία παρουσιάζουμε την προσπάθεια που κάναμε για να εκμεταλλευτούμε το μέσο αυτό δημιουργώντας ένα on-line συμβουλευτικό κέντρο για τους φοιτητές των ελληνικών πανεπιστημίων. Έναν χώρο στο δίκτυο όπου οι φοιτητές απαντώντας σε ένα ερωτηματολόγιο μας δίνουν σημαντικά στοιχεία για να μπορέσουμε να προσδιορίσουμε τα θέματα που τους απασχολούν, και να ανακαλύψουμε τα πιθανά προβλήματα που τους βασανίζουν. Ακόμα όποιος θέλει μπορεί να επικοινωνήσει και να συζητήσει μαζί μας μέσα στο δίκτυο, και έτσι να μας προσφέρει ένα πολύτιμο υλικό συνέντευξης.

Στις σελίδες που ακολουθούν θα βρείτε, μια σύντομη ανάλυση του δικτύου υπολογιστών και των κύριων εφαρμογών του, που μας ενδιαφέρουν άμεσα. Προσεγγίζουμε το θέμα της διαμεσολαβημένης από υπολογιστή επικοινωνίας (computer mediated communication), και προσπαθούμε να το παρουσιάσουμε σε σχέση με την κατά πρόσωπο επικοινωνία. Η ψυχολογία στον κυβερνοχώρο είναι ένας καινούργιος χώρος, μετά από μια σε βάθος έρευνα παρουσιάζουμε τα χαρακτηριστικά του και βλέπουμε πως μπορεί να έχει εφαρμογή σε ομάδες παρέμβασης. Επίσης παρουσιάζουμε κάποια παραδείγματα παρέμβασης και θεραπείας μέσα από τον κυβερνοχώρο. Για τη δική μας προσπάθεια κάνουμε μια πλήρη ανάλυση του σκεπτικού που μας οδήγησε σ' αυτή τη μορφή παρέμβασης, ενώ αναλύουμε με μη τεχνολογικούς όρους όλα τα αναγκαία στάδια από τα οποία περάσαμε για να φτάσουμε στη δημιουργία και λειτουργία του on-line κέντρου. Τα συμπεράσματα και η σύγκριση με αντίστοιχες προσπάθειες που έχουν γίνει στο φυσικό χώρο θα μας οδηγήσουν να εκτιμήσουμε κατά πόσο το μέσο αυτό μπορεί να έχει και χρήσεις αυτής της μορφής.

2. Η επικοινωνία με τη χρήση των υπολογιστών, το σήμερα και το αύριο

Η μορφή της διαμεσολαβημένης από υπολογιστή επικοινωνίας (computer mediated communication) είναι μια πραγματικότητα εδώ και αρκετά χρόνια. Η επικοινωνία αυτή πραγματοποιείται με τη χρήση των δικτύων ηλεκτρονικών υπολογιστών. Δύο υπολογιστές μεταξύ τους συνδεδεμένοι με ένα καλώδιο για να ανταλλάσσουν δεδομένα, χρησιμοποιούν κάποιο δίκτυο (computer network) και μια κοινή γλώσσα επικοινωνίας, ένα κοινό πρωτόκολλο με βάση το οποίο συνεννοούνται (protocol). Περισσότεροι από δύο υπολογιστές, σ' ένα γραφείο για παράδειγμα, είναι κι αυτοί συνδεδεμένοι, μέσω κάποιας καλωδιακής εγκατάστασης, σε κάποιο δίκτυο, τοπικό σ' αυτή τη περίπτωση, και χρησιμοποιούν κάποιο κοινό πρωτόκολλο επικοινωνίας. Το παγκόσμιο δίκτυο υπολογιστών, Internet, χρησιμοποιεί, ως κύριο μέσο για να περνάνε τα δεδομένα, τις τηλεφωνικές γραμμές, έτσι ώστε είναι δυνατό να υπάρχει επικοινωνία ανεξάρτητα γεωγραφικής θέσης μεταξύ των υπολογιστών (όπως ακριβώς συμβαίνει και με το τηλέφωνο).

Σ' αυτή την ενότητα θα προσπαθήσουμε να περιγράψουμε το χώρο του δικτύου υπολογιστών, Internet. Ουσιαστικά το Internet, μπορούμε να πούμε ότι είναι ένας φανταστικός χώρος όπου επικοινωνούν άνθρωποι με τρόπο αντίστοιχο με αυτόν της πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνίας. Οι δυνατότητες που προσφέρει το δίκτυο για επικοινωνία είναι, σε πραγματικό χρόνο (real time communication), με on-line συζητήσεις, επικοινωνία χωρίς να είναι απαραίτητη η άμεση παρουσία των ατόμων, με τη χρήση του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail), και η δυνατότητα δημοσιοποίησης οποιουδήποτε υλικού μέσω του παγκόσμιου ιστού επικοινωνίας (World Wide Web). Βασική μορφή επικοινωνιακής πράξης που συντελείται στο Internet σήμερα είναι η ανταλλαγή κειμένων, είτε σε on-line chats, είτε με τη μορφή e-mail, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι εικόνες και το video δεν χρησιμοποιούνται, απλά αυτό γίνεται σε μικρότερο βαθμό. Το μεγάλο πλεονέκτημα της ηλεκτρονικής επικοινωνίας είναι ο πολύ μικρός χρόνος στον οποίο αυτή πραγματοποιείται.

Πριν συνεχίσουμε, ας δούμε αναλυτικά ποιες ακριβώς είναι αυτές οι μορφές επικοινωνίας που μας προσφέρονται μέσα από τη χρήση των ηλεκτρονικών δικτύων.

On-line chats: είναι η δυνατότητα να ανταλλάσσουν κείμενα την ίδια ώρα δύο ή περισσότεροι άνθρωποι, ανεξάρτητα από την γεωγραφική τους θέση, απλά πρέπει και οι δύο να διαθέτουν από έναν Η/Υ, ο οποίος να είναι συνδεδεμένος στο δίκτυο. Τα κείμενα που γράφουν μπορούν απλά να φαίνονται σαν διάλογοι, ή να αναπαρίστανται σε εικονικούς χώρους και να φέρονται ως λεγόμενα εικονικών προσώπων, είτε αυτά είναι χαρακτήρες σε ένα comic strip (Microsoft chat 2.0), είτε είναι επιλεγμένες φωτογραφίες και εικόνες (Palace). Ενώ εμείς γράφουμε γι' αυτές τις δυνατότητες, ήδη είναι δυνατή και πραγματοποιήσιμη η επικοινωνία με φωνή μέσω του δικτύου μεταξύ δύο ή και περισσότερων ανθρώπων.

E-mail: το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο είναι η δυνατότητα να στέλνει ο οποιοσδήποτε χρήστης του δικτύου, σε οποιοδήποτε άλλο χρήστη, όλες τις μορφές ψηφιοποιημένης πληροφορίας, δηλαδή κείμενο, εικόνα και video. Αυτό το «ηλεκτρονικό γράμμα» στέλνεται, και όπως και τα πραγματικά γράμματα, περιμένει στην πόρτα του αποδέκτη (στη σημείο σύνδεσης του με το δίκτυο) μέχρι αυτός να επιστρέψει (να συνδεθεί με το δίκτυο) οπότε και θα του παραδοθεί. Το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο απαιτεί ελάχιστο χρόνο μετάδοσης των μηνυμάτων, ουσιαστικά σε κανονικές συνθήκες η μετάδοση γίνεται άμεσα.

World Wide Web: Ο παγκόσμιος Ιστός Επικοινωνίας, είναι μια από τις κύριες εφαρμογές που έφεραν τη μεγάλη επανάσταση στα δίκτυα των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Για να δούμε παραστατικά τη λειτουργία του, μπορούμε να φανταστούμε ένα βιβλίο του οποίου οι σελίδες μπορούν να γράφουν όποια πληροφορία εμείς θέλουμε, ή οποιαδήποτε πληροφορία αναζητήσουμε σε μια πρακτικά απεριόριστη χωρητικότητας βιβλιοθήκη. Χρησιμοποιώντας έναν Η/Υ συνδεδεμένο στο Internet, και κάποιο λογισμικό πλοήγησης στο χώρο του παγκόσμιου ιστού (browser, για παράδειγμα

Netscape Navigator, Internet Explorer, NCSA Mosaic, κλπ) έχουμε πρόσβαση σε οποιαδήποτε πληροφορία υπάρχει, σε όλους τους υπολογιστές ανά τον κόσμο που είναι συνδεδεμένοι και αυτοί στο δίκτυο. Με ανάλογο τρόπο μπορούμε και εμείς να «εκδώσουμε» οποιαδήποτε μορφή πληροφορίας θέλουμε στο δίκτυο, έχοντας τη δυνατότητα να απευθύνουμε σε ένα παγκόσμιο κοινό.

Αυτές είναι οι τρεις κύριες μορφές επικοινωνίας με τη χρήση του υπολογιστή, παραλλαγές και διαφοροποιήσεις των οποίων παρουσιάζονται καθημερινά. Ο χώρος της ηλεκτρονικής επικοινωνίας διευρύνεται καθημερινά. Σήμερα οι χρήστες είναι αρκετές δεκάδες εκατομμύρια σε παγκόσμια κλίμακα. Αυτός ο φανταστικός χώρος, που δεν υπάρχει παρά μόνο στις τηλεφωνικές γραμμές, και κατά κύριο λόγο στο μυαλό μας ονομάζεται κυβερνοχώρος ή κυβερνοδιάστημα (cyberspace). Η έννοια του κυβερνοχώρου είναι μια από τις πλέον αφηρημένες έννοιες που έχουν χρησιμοποιηθεί για να περιγράψουν πραγματικά φαινόμενα και καταστάσεις.

3. Προβλήματα επικοινωνίας

Αναμφισβήτητο είναι το γεγονός ότι η τεχνολογία στον τομέα της επικοινωνίας τις δύο τελευταίες δεκαετίες, ακολουθεί ρυθμούς εκθετικής προόδου. Μέσα στο όλο κλίμα ευφορίας και θαυμασμού (που σχεδόν αναγκαστικά ακολουθεί κάθε τέτοιο ρυθμό τεχνολογικής εξέλιξης κυρίως λόγω του «καινούργιου» που εισάγουν), γεννιούνται διάφορα ερωτήματα και προκύπτουν προβλήματα τα οποία δεν είναι ούτε τόσο απλά στις λύσεις τους, ούτε η ίδια η τεχνολογία είναι σε θέση να προσφέρει επιπρόσθετες «εύκολες» απαντήσεις.

Ένα απ' αυτά τα βασικά προβλήματα που έχουν προκύψει, αφορά το νέο είδος «επικοινωνιακού πλαισίου» που φαίνεται να δημιουργείται μέσω των νέων τεχνολογιών. Έχουν ήδη διαχωριστεί τα δύο είδη επικοινωνίας με βασική διάκριση το αν γίνεται ή όχι χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή στην επικοινωνιακή διαδικασία. Έτσι υπάρχει η FTF (Face To Face) επικοινωνία και η CMC (Computer Mediated Communication) επικοινωνία. Η συζήτηση πάνω στις διαφορές των δύο ειδών, βρίσκεται εν εξελίξει στην παγκόσμια επιστημονική κοινότητα, αλλά στο συγκεκριμένο κείμενο απλώς επί τροχάδην θα αναφερθούμε στα εκατέρωθεν επιχειρήματα, πριν περάσουμε στην επί μέρους ανάλυση σημαντικών θεμάτων, που προκύπτουν ειδικότερα στον τομέα της Ψυχολογίας της Επικοινωνίας.

Η «πρόσωπο με πρόσωπο» επικοινωνία παρουσιάζει το πλεονέκτημα της δυνατότητας επαφής με την φυσική και άμεση εικόνα των επικοινωνούντων μεταξύ τους, την δυνατότητα έκφρασης με χειρονομίες, κινήσεις των μυών του προσώπου και στάσης του σώματος και γενικότερα ότι ορίζεται στο πλαίσιο της μη λεκτικής επικοινωνίας. «Ακόμη κι όταν δεν μιλάμε, δεν παύουμε να στέλνουμε μηνύματα ο ένας στον άλλο. Με τον τρόπο του βλέμματος, με τις κινήσεις του σώματος, ο καθένας κάτι εκφράζει ακόμη κι αν αυτό είναι αρνητικό... Οι κανόνες που ισχύουν για την λεκτική επικοινωνία, είναι οι ίδιοι που ισχύουν και για τη μη λεκτική επικοινωνία» (M. Argyle, P. Trower, 1980). Από το άλλο μέρος, η «διαμεσολαβημένη από υπολογιστή» επικοινωνία παρέχει την δυνατότητα να έρχονται σε επαφή άτομα τα οποία βρίσκονται στα πιο απομακρυσμένα σημεία και μάλιστα αυτή η επικοινωνία να γίνεται σε πραγματικό χρόνο (real time communication), την δυνατότητα επικοινωνίας με άτομα που διαθέτουν κινητικά ή άλλα γενικότερα επικοινωνιακά προβλήματα, την πιθανή διασφάλιση μεγαλύτερης άνεσης μεταξύ των επικοινωνούντων μιας και δεν τίθενται τα προβλήματα των αναστολών και των εμποδίων που ίσως να προκαλεί η εικόνα και η άμεση επαφή και τέλος το γεγονός ότι αυτού του είδους η επικοινωνία μπορεί κάλλιστα να αποτελέσει το πρώτο βήμα για μια πρόσωπο με πρόσωπο επαφή.

Είναι προφανές ότι τα δύο είδη επικοινωνίας διαφέρουν μεταξύ τους σε θεμελιακά σημεία και κυρίως ως προς το αντιληπτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο λειτουργούν. Συνηθίζεται να γίνεται λόγος για δύο είδη «πραγματικότητας» μέσα στις οποίες συντελείται το κάθε είδος επικοινωνίας: η FTF στην πραγματική πραγματικότητα (reality) και η CMC στην εικονική πραγματικότητα ή στον κυβερνοχώρο (cyber reality). Ουσιαστικά με αυτή την διάκριση υπονοείται ότι ταυτόχρονα (σε άλλο είδος χρόνου - παράλληλο; διαφορετικό;), υπάρχει και λειτουργεί μια άλλη μορφή πραγματικότητας, ένα άλλο είδος «σύμπαντος» το οποίο ουσιαστικά στηρίζεται στην χρήση του δικτύου των υπολογιστών. Το ερώτημα της ύπαρξης και της σύγκρισης αυτών των δύο πραγματικότητων, είναι ένα από τα τρέχοντα προβλήματα γύρω από τα οποία έχει ήδη αναπτυχθεί μεγάλη συζήτηση στο επίπεδο της κοινωνικής και πολιτικής θεωρίας, της φιλοσοφίας, αλλά και των νέων τεχνολογιών. Επί του παρόντος, δεν είναι εφικτό να ασχοληθούμε εξαντλητικά με την διερεύνηση αυτού του ερωτήματος, αλλά θα παρατηρήσουμε απλά ότι δεν θα πρέπει να γίνεται σύγχυση μεταξύ του «μέσου» της επικοινωνίας και του «πλαισίου» στο οποίο αυτό λειτουργεί. Είναι σαφές ότι το δίκτυο υπολογιστών είναι το μέσο, το οποίο αφ' εαυτού είναι αδύνατο να δημιουργήσει «πραγματικότητα» με όρους συγκρίσιμους με την ουσιαστική έννοια της λέξης,

γιατί κάτι τέτοιο θα σήμαινε ότι αγνοείται παντελώς η ύπαρξη της ανθρώπινης παρουσίας η οποία και χειρίζεται τον υπολογιστή ως προς την λειτουργία του αλλά και τον χρησιμοποιεί για επικοινωνιακούς σκοπούς ως μέσο - καθαρά με την εργαλειοακή έννοια του όρου.

Περνώντας λοιπόν στον ανθρώπινο παράγοντα, το βασικό ερώτημα απ' το οποίο θα μπορούσαμε να ξεκινήσουμε, είναι το εάν η χρήση του Internet από μόνη της αποτελεί στοιχείο ικανό να χαρακτηρίσει άτομα ως μέλη μίας κοινότητας. Ο ορισμός της «κοινότητας» αναγκαστικά τίθεται περιγραφικά, ως σύνολο το οποίο απαρτίζεται από μέλη τα οποία διακρίνονται από την κοινή τους ιδιότητα να ανήκουν σ' αυτήν και από την οποία απορρέουν ορισμένα κοινά προβλήματα και ενδιαφέροντα (Κ. Ναυρίδης, 1994).

Στην συγκεκριμένη περίπτωση το ερώτημα παρουσιάζεται κάπως πιο περίπλοκο: αν θεωρήσουμε την χρήση του Internet ως κάποια απλή επικοινωνιακή δυνατότητα, τότε δεν θα διαφέρει σε τίποτε απολύτως από αυτή του τηλεφώνου, για παράδειγμα. Αυτό σημαίνει ότι από μόνο του δεν μπορεί να αποτελεί καθοριστικό χαρακτηριστικό, όπως με την ίδια λογική δεν θα μπορούσαμε να ορίσουμε κάποια κοινότητα της οποίας τα μέλη να ορίζονται ως «οι χρήστες του τηλεφώνου», γενικά και αόριστα. Μέχρις ενός σημείου το επιχείρημα αυτό ισχύει. Όμως η χρήση του Internet δεν έχει ακόμη ούτε την εξάπλωση, ούτε παρέχει ακόμη την πολυτέλεια της υπεραπλουστευτικής χρήσης όπως με το μέσο του τηλεφώνου με το οποίο έγινε η πιο πάνω σύγκριση. Είναι γεγονός ότι μπορούν να διαγνωσθούν κάποιο επιμέρους κοινός κώδικας επικοινωνίας μεταξύ των χρηστών (όπως συντημήσεις λέξεων, δημιουργία ιδιότυπης αργκό ή στοιχειώδης κώδικας επικοινωνίας και συμπεριφοράς σε sites που προσφέρονται για ομαδικές συζητήσεις, κλπ). Βέβαια αυτά τα στοιχεία δεν είναι τόσο έντονα ώστε να ορίζουν πέρα από κάθε αμφιβολία την σαφή μορφή μιας κοινότητας χρηστών του Internet, είναι όμως ενδεικτικά κάποιων ιδιομορφιών που παρατηρούνται στην επικοινωνία μέσω των υπολογιστών.

Στην ουσία όμως το ερώτημα «αν οι χρήστες του Internet αποτελούν κοινότητα ή όχι» είναι χωρίς σημασία, μιας και αν θεωρηθεί απλά ως μέσο (που σε τελική ανάλυση, είναι), αυτό οδηγεί σε πραγματικές κοινότητες ατόμων με κοινά ενδιαφέροντα, χαρακτηριστικά και προβλήματα και μάλιστα με μια λογική η οποία απλουστεύει την έρευνα κάθε ενδιαφερόμενου: υπάρχουν βάσεις δεδομένων οργανωμένες με γνώμονα το να συμμετάσχουν σ' αυτές άτομα που έχουν κοινά ενδιαφέροντα γύρω από ένα συγκεκριμένο αντικείμενο (από συνταγές μαγειρικής μέχρι αστροφυσική, για παράδειγμα). Μέσα απ' αυτό τον τύπο οργάνωσης παρουσιάζονται και περιοχές για άτομα που αντιμετωπίζουν κάποιο κοινό πρόβλημα (ανώνυμοι αλκοολικοί, θύματα βιασμού, ασθενείς που ενδιαφέρονται για τις προόδους της Ιατρικής στο πρόβλημά τους, κλπ). Η γκάμα των επιμέρους κοινοτήτων μέσα στο δίκτυο, πραγματικά μοιάζει ατελείωτη.

Σύμφωνα με τα νέα δεδομένα, η έννοια της παρέμβασης σε ψυχοκοινωνικό επίπεδο παίρνει διαφορετική μορφή. Η μορφή αυτή, έχει να κάνει περισσότερο με τον τρόπο και την μέθοδο παρά με την ουσιαστική λειτουργία και τους σκοπούς της παρέμβασης. Η προσέγγιση στην κοινότητα είναι λογικό ότι γίνεται με διαφορετικό τρόπο και διαφορετική λογική. Η λογική αυτή, κατ' αρχή υπακούει στο ότι έχει γίνει αποδοχή του κανόνα ότι στην CMC επικοινωνία δεν υπάρχει επαφή με την εικόνα των επικοινωνούντων. Αυτό βέβαια πρέπει να σημειώσουμε εδώ, ότι είναι κάτι το οποίο δεν θα συμβαίνει για πολύ ακόμη, μιας και με την συνδυασμένη χρήση κάμερας video και δικτύου υπολογιστών είναι δυνατή πλέον και η οπτική επαφή μεταξύ των επικοινωνούντων. Μέχρι στιγμής, η μέθοδος αυτή παρουσιάζεται κάπως δαπανηρή μιας και απαιτεί επιπλέον τεχνολογικό εξοπλισμό και χρησιμοποιείται μόνο σε επίπεδο video conferences συνεδριάσεων για στελέχη πολυεθνικών επιχειρήσεων από διαφορετικά μέρη του κόσμου ή συσκέψεις πολιτικών παραγόντων. Μάλιστα, υπάρχει ήδη η δυνατότητα της δημιουργίας ενός εικονικού (virtual) περιβάλλοντος, το οποίο μπορεί να δίνει την αίσθηση στους συμμετέχοντες ότι βρίσκονται πραγματικά γύρω από ένα τραπέζι και

συσκέπτονται. Στα πιο προσιτά όμως επίπεδα, η επικοινωνία γίνεται χωρίς την ύπαρξη της εικόνας αλλά με την απλή ανταλλαγή μηνυμάτων.

Είναι όμως αυτονόητο, ότι αν επιλεγεί το συγκεκριμένο επικοινωνιακό μέσο για παρέμβαση, τότε έχει ήδη γίνει και η αποδοχή των ορίων και των δυνατοτήτων του. Πράγμα το οποίο με τη σειρά του σημαίνει ότι γενικά έχει γίνει και αποδοχή του επικοινωνιακού πλαισίου που προσφέρει το μέσο.

Έτσι λοιπόν η σύγκριση της παρέμβασης σε FTF επίπεδο με αυτή σε CMC επίπεδο είναι κυρίως θεωρητικής σημασίας και αναφέρετε περισσότερο στην βάση της σύγκρισης των δύο επικοινωνιακών επιπέδων και επιλογών. Το πρακτικής σημασίας ερώτημα είναι το κατά πόσο είναι αποτελεσματική η παρέμβαση στην κοινότητα με την χρήση του Internet.

Μέχρι αυτή τη χρονική στιγμή, υποθέσεις μπορούν να γίνουν μόνο, μιας και η συγκεκριμένη μέθοδος δεν στηρίζεται σε μακρόχρονα ερευνητικά δεδομένα. Με μια πρώτη ματιά (και υπενθυμίζοντας την εκ των προτέρων αποδοχή των περιορισμών του μέσου), μπορούμε να επισημάνουμε το πλεονέκτημα της μη κατ' ανάγκη ταυτόχρονης ύπαρξης όλων των μελών της ομάδας-κοινότητας στον ίδιο χώρο. Ο κανόνας μέχρι τώρα τουλάχιστον, είναι η ανταλλαγή κειμένων-μηνυμάτων μεταξύ των επικοινωνούντων σε real time χρονικό επίπεδο. Αυτού του είδους η χρήση του υπολογιστή, οδηγεί στο ερώτημα κατά πόσο αυτή η πρακτική είναι σε θέση να ενδυναμώσει το συναίσθημα του «ανήκειν» στην κοινότητα. Με πιο απλά λόγια και ένα παράδειγμα, μια on line συνεδρία ανωνύμων αλκοολικών είναι σε θέση να δημιουργήσει το ίδιο συναίσθημα του ανήκειν στην ομάδα-κοινότητα στην οποία όλα τα μέλη έχουν το ίδιο, κοινό πρόβλημα, όπως θα συνέβαινε με μια συνεδρία ανωνύμων αλκοολικών σε πραγματικό επίπεδο;

Η απάντηση σε αυτό, ούτε εύκολη είναι αλλά ούτε και αυτόματη. Από το ένα μέρος είναι πιθανό η ασφάλεια που προσφέρει η ανωνυμία και η ανυπαρξία της εικόνας και του «φαίνεσθαι» γενικότερα, να κάνει τα μέλη πολύ πιο ελεύθερα και πολύ πιο διατεθειμένα να ανοιχτούν εκθέτοντας το πρόβλημα στην κοινή προσπάθεια ανεύρεσης λύσης. Απ' το άλλο μέρος, το ότι μπορούν να βρίσκονται στο οποιοδήποτε μέρος (στον προσωπικό, ατομικό τους χώρο, με μοναδικό απαραίτητο αντικείμενο μπροστά τους την οθόνη του υπολογιστή), είναι πιθανό να λειτουργήσει αρνητικά και να μειώσει τις αντιστάσεις που θα τους δημιουργούσε η δυναμική της ομάδας μέσα σ' έναν προκαθορισμένο χώρο στον οποίο όλοι θα παρευρίσκονταν αυτοπροσώπως κι όχι μέσω των κειμένων που ανταλλάσσονται στους υπολογιστές. Στο σημείο αυτό βέβαια θα πρέπει να σημειώσουμε ότι με ανεπίτρεπτα επιφανειακό τρόπο αναφέρθηκε ο όρος «δυναμική της ομάδας» (σε επίπεδο κοινότητας ή on line ομαδικής θεραπείας) αλλά δεν θα ήταν δεοντολογικά ορθό να αναφερθούμε σ' αυτό το σημαντικό ζήτημα της διαμόρφωσης της δυναμικής της ομάδας στην CMC επικοινωνία στο περιορισμένο πλαίσιο αυτού του του κειμένου. Φυσικά και σε επίπεδο ψυχοκοινωνικής παρέμβασης σε επίπεδο κοινότητας, ομαδικές διεργασίες και μη παρεμβατικού τύπου ομαδικές συνεντεύξεις χρησιμοποιούνται ως βασικά στοιχεία της όλης διαδικασίας (Κ. Ναυρίδης, 1994).

Ένα απ' τα μεγαλύτερα προβλήματα που προκύπτουν στην CMC επικοινωνία και τις ψυχοκοινωνικές εφαρμογές της, είναι ο τελείως διαφορετικός ορισμός του πλαισίου. Στην on line επικοινωνία, με μια πρώτη σκέψη, το πλαίσιο μοιάζει να είναι πιο εύπλαστο. Κι αυτό γιατί δεν υπάρχουν οι περιορισμοί του πραγματικού χώρου (ενώ οι περιορισμοί και οι κανόνες του χρόνου παραμένουν οι ίδιοι, αφού η διαδικασία γίνεται σε real time επίπεδο). Ουσιαστικά το μοναδικό, σταθερό, κοινό για όλους και απολύτως απαραίτητο στοιχείο του πλαισίου μοιάζει να είναι ένα: η οθόνη του υπολογιστή. Αυτό όμως είναι και το στοιχείο που προκαλεί την παράδοξη αντίφαση με μια πιο προσεκτική ματιά. Η ύπαρξη του μέσου είναι αναγκαστική. Άρα και ο επικοινωνιακός κώδικας που χρησιμοποιείται είναι αναγκαστικός, πράγμα που αίρει την ευπλαστότητα του πλαισίου. Λείπει ο σημαντικός παράγοντας της μη λεκτικής επικοινωνίας, ο οποίος διαμορφώνεται αλλά και

διαμορφώνει το πλαίσιο. Με την CMC μορφή, η επικοινωνία υπόκειται στην αναγκαστική παραδοχή του ότι τα επικοινωνούμενα είναι λεκτικού επιπέδου και μάλιστα έχουν κειμενική μορφή. Το αλληλοδραστικό (interactive) στοιχείο παραμένει, αλλά όχι με τον ίδιο τρόπο και ίσως όχι με την ένταση. Η σιωπή, το βλέμμα και η εικόνα, δεν μπορούν να γίνουν στοιχεία προς ανάλυση ή εκμετάλλευση για την επιτυχία της ψυχοκοινωνικής παρέμβασης. Το πλαίσιο είναι κειμενικό και από μια άποψη σαφώς περιορισμένο σε καθορισμένα, απτά, υλικά όρια: αυτά της οθόνης.

Παρ' όλα αυτά δεν πρέπει να παραγνωρίζεται η σημασία και η λειτουργικότητα των νέων στοιχείων που διαμορφώνουν το πλαίσιο της CMC επικοινωνίας. Οι χρήστες έχουν την αίσθηση ότι κινούνται σ' ένα «χώρο» (έστω και με την ψευδαισθησιακή έννοια του όρου), στον οποίο η έννοια της «απόστασης» διαμορφώνεται με νέα μεγέθη και νέες παραμέτρους, τελείως προσωπικά ελεγχόμενες: επικοινωνώ γιατί πραγματικά το θέλω, χωρίς να με αναγκάζει να το κάνω το γεγονός της φυσικής μου παρουσίας σ' ένα συγκεκριμένο χώρο, πράγμα το οποίο από μόνο του είναι εξαιρετικά σημαντικό. Άλλη σημαντική δυνατότητα είναι η διαφορετική αντίληψη της έννοιας της «κίνησης» μέσα στον χώρο της on line επικοινωνίας. Χαρακτηρίζεται από έναν αυτοματισμό και μια υπεραπλούστευση τα οποία μειώνουν τις πιθανότητες προσποίησης ή παιξίματος κάποιου ψευδούς επικοινωνιακού ρόλου για λόγους διατήρησης ενός συγκεκριμένου κοινωνικού status, πράγμα το οποίο πού συχνά συμβαίνει στο πραγματικό FTF επίπεδο επικοινωνίας.

Τα δεδομένα τα οποία έχει στα χέρια του ο αναλυτής ή ο παρεμβαίνων στην on line παρέμβαση, μοιάζουν να είναι κάπως περιορισμένα αλλά σε καμία περίπτωση ανεπαρκή. Η διάγνωση του λανθάνοντος αιτήματος μπορεί να προκύψει μέσα από την ανταλλαγή των κειμένων-μηνυμάτων, που τα ίδια από μόνα τους αποτελούν μια συγκεκριμένη γλώσσα, ένα συγκεκριμένο κώδικα ο οποίος είναι σε θέση να φωτίσει τις αθέατες πλευρές των διαπροσωπικών και διομαδικών σχέσεων, όταν επιπροσθέτως είναι απελευθερωμένος από τα τυχόν εμπόδια που προκαλεί η επιτόπια, αυτοπρόσωπη επαφή. Ο ρόλος του «διευκολυντή» ή του «διαμεσολαβητή» για τον παρεμβαίνοντα μπορεί να εκπληρωθεί μέσα από την κειμενική επικοινωνία και η εκ μέρους του ανάλυση των δεδομένων, δεν οφείλει αναγκαστικά να είναι «ανάλυση κειμένου».

Οι παύσεις, οι καθυστερήσεις στις απαντήσεις, οι αποχωρήσεις και οι επεμβάσεις στις ομαδικές on line συνεδρίες είναι παρούσες και παίζουν τον ίδιο ακριβώς ρόλο όπως και στις πραγματικές ομαδικές συνεδρίες. Η αίσθηση του «κοινού στοιχείου» στα μέλη της κοινότητας τονίζεται εν προκειμένω μ' έναν ιδιαίτερα εμφαντικό τρόπο μιας και το μέσο είναι επίσης κοινό, σαφώς καθορισμένο στα όρια του τα οποία τίθενται αναγκαστικά για όλους τους συμμετέχοντες. Το γεγονός και μόνο ότι χρειάζεται ένα συγκεκριμένο μέσο, ότι όλη η διαδικασία περνάει μέσα από ένα καθορισμένο επικοινωνιακό δίαυλο (ο οποίος υλοποιείται και ως υλικό αντικείμενο, με πιθανές έρπουσες φετιχιστικές προεκτάσεις στην μορφή του υπολογιστή), υπάρχει περίπτωση να επιτείνει την αίσθηση του ανήκειν στην κοινότητα και την αίσθηση της συμμετοχής σε μία από κοινού διαδικασία όπου όλοι διαθέτουν με ισότιμο τρόπο τα ίδια ακριβώς επικοινωνιακά εφόδια.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε στο σημείο αυτό ότι πραγματικά οι παράμετροι της CMC επικοινωνίας είναι δομικά σχεδόν διαφορετικοί από αυτούς της FTF επικοινωνίας. Αυτό όμως σημαίνει απλά μια διαφορετική λειτουργική μορφή κι ένα άλλο είδος πλαίσιο. Σε καμία περίπτωση δεν προτείνεται ως υποχρεωτική λύση αντικατάστασης των ήδη υπάρχοντων μεθόδων παρέμβασης της οποιασδήποτε μορφής αλλά απλά προτείνεται ως μία επιπλέον δυνατότητα, η οποία λόγω συγκεκριμένων πλεονεκτημάτων, παρέχει σε ορισμένες περιπτώσεις λύσεις και προσβάσεις που σε αντίθετη περίπτωση μπορεί να μην ήταν εφικτές. Ούτως ή άλλως μια νεολογιστική αντιμετώπιση του όλου θέματος δεν θα εξυπηρετούσε σε τίποτε μιας και η ταχύτητα εξέλιξης των νέων τεχνολογιών στην επικοινωνία

γενικότερα, κάνει την οποιαδήποτε πεισματική αντίδραση και εμμονή στις παραδοσιακές μεθόδους (και μόνο σε αυτές), να μοιάζει μάταιη αλλά και εθελουφλικά ανούσια.

Μια προτεινόμενη σωστή κατεύθυνση, δεν είναι η αντιμετώπιση των νέων τεχνολογικών μεθόδων, ως ένα χώρο «εξωτικού» χαρακτήρα στον οποίο μόνο οι computer maniacs κινούνται και νομιμοποιούνται να τον χρησιμοποιούν, αλλά η κριτική και η λειτουργική χρήση των νέων τεχνολογιών αντιμετωπιζόμενες ως επιπλέον λύσεις και εναλλακτικές δυνατότητες ως προς το επιστημονικό και ερευνητικό ζητούμενο.

4. Ψυχολογία στον κυβερνοχώρο

Η σύγχρονη θεωρία της επικοινωνίας μας έχει δείξει ότι δύο ή περισσότερα άτομα που επικοινωνούν μεταξύ τους δεν ανταλλάσσουν μόνο εμφανείς πληροφορίες και άμεσα γνωστικά δεδομένα, αλλά μια πλειάδα πληροφοριών, συναισθηματικών, συγκινησιακών, ενδοψυχικών και κατά κύριο λόγο ασυνείδητων. «Σε κάθε επικοινωνιακή κατάσταση υπάρχει μια ολόκληρη διαστρωμάτωση, μια γεωλογία θα λέγαμε των νοημάτων που διακινούνται... ένα επίπεδο μετα - επικοινωνίας» (Κ. Ναυρίδης, 1994, σελ.115).

Ο κυβερνοχώρος, ως ένα νέο αλληλοδραστικό επικοινωνιακό μέσο είναι ένα περιβάλλον πληροφοριακό αλλά όχι με την στενή έννοια του όρου. Ενέχει μια μεταεπικοινωνιακή δυναμική με την έννοια του ότι δεν αφορά την απλή μετάδοση πληροφορίας αλλά μια συνεχή ροή πληροφοριών που ανήκουν στην ίδια την πραγματικότητα των επικοινωνούντων, σε επίπεδο ενδοψυχικό, διατομικό, ομαδικό αλλά και κοινωνικό. Η «δικτυωμένη επικοινωνία» δεν παύει να είναι, παρά την καταλυτική διαμεσολάβηση της τεχνολογίας, ένα κοινωνικό περιβάλλον, ένας χώρος «συναντήσεων» (Ervin Goffman, Συναντήσεις), όπου υφαίνονται σχέσεις, βιώνονται εμπειρίες, κυκλοφορούν σημασίες και ενεργοποιούνται ψυχικές διεργασίες.

Η προσέγγιση του κυβερνοχώρου ως μια νέα «ψυχοκοινωνική πραγματικότητα»* (M. Pages, 1985) που ως τέτοια αποτελεί πολλαπλή προβληματοποίηση, νομιμοποιεί τη χρήση του όρου «ψυχολογία του κυβερνοχώρου» ή απλά «κυβερνοψυχολογία» η οποία και αποτελεί το αντικείμενο αυτής της έρευνας.

Πώς όμως οριοθετείται και ορίζεται ο κυβερνοχώρος ως ένας «ψυχολογικός» χώρος; Ποια είναι τα ρεύματα που τον διαπερνούν και πώς εγγράφονται αυτά στην ψυχική οθόνη των υποκειμένων (συνειδητό - ασυνείδητο) ως αναπαραστάσεις αλλά και στην εξωτερικότητά τους, δηλ. σε διατομικό ή διομαδικό επίπεδο; Τέλος, πώς μπορεί το επικοινωνιακό περιβάλλον του κυβερνοχώρου να αποτελέσει ένα πεδίο εφαρμογών ψυχολογικού και κοινωνικού τύπου;

Ας αρχίσουμε σκιαγραφώντας τα κύρια και διακριτικά γνωρίσματα του νέου αυτού χώρου.

1) Περιορισμένη Αισθητηριακή Εμπειρία:

Η ειδοποιός διαφορά του κυβερνοχώρου και της τεχνολογίας που τον στηρίζει σε σύγκριση με τα συμβατικά μέσα επικοινωνίας έγκειται στην μορφή συμμετοχής του χρήστη. Σε αντίθεση προς τα συμβατικά μέσα, όπου ο λήπτης κατέχει μια διακριτή θέση ενώ το μέσο λειτουργεί μονόδρομα, ο χρήστης του δικτύου βρίσκεται μέσα στο μέσο αλληλοδρά με αυτό κι έχει την δυνατότητα να το εξερευνήσει, κι ως ένα βαθμό να το διαμορφώσει, αντί απλά να τον παρατηρεί όπως γίνεται μπροστά στην οθόνη μιας τηλεόρασης. Ωστόσο η εμπειρία αυτή είναι αισθητηριακά περιορισμένη. Η συμμετοχή των αισθήσεων που χαρακτηρίζει μια επικοινωνιακή εμπειρία διαπροσωπικού τύπου (face to face) είναι λιγιστή στην «δικτυωμένη επικοινωνία» (on line communication). Οι συμμετέχοντες επικοινωνούν κυρίως μέσω του γραπτού λόγου με την μορφή κειμένων που εμφανίζονται στις οθόνες των υπολογιστών. Η δια του λόγου αλληλοδραστική αυτή εμπειρία μπορεί να αντιπαρατεθεί προς τη μη αλληλοδραστική (μονόδρομη) οπτικοακουστική εμπειρία της τηλεθέασης, την

αλληλοδραστική ακουστική εμπειρία ενός τηλεφωνήματος και την δυναμική αλληλοδραστική και πολυαισθητηριακή εμπειρία μιας αυτοπρόσωπης συνάντησης.

2) Ευελιξία Ταυτότητας και Ανωνυμία:

Η on line επικοινωνία προσφέρει ενδιαφέρουσες εναλλακτικές πρακτικές για την έκφραση της προσωπικής ταυτότητας. Μέσα στο δίκτυο μπορείς να είσαι ο εαυτός σου εξ' ολοκλήρου, εν μέρει ή και καθόλου. Ο χρήστης έχει την δυνατότητα να υιοθετήσει μια διαφορετική ταυτότητα ή και να κινηθεί άορατος. Όνομα, επάγγελμα, φυσικά ή κοινωνικά γνωρίσματα που εμφιλοχωρούν σε διαπροσωπικού τύπου επικοινωνία γίνονται στο δίκτυο ζήτημα προσωπικής επιλογής. Η «μοναδική υποκειμενικότητα « ενός ατόμου στην πραγματική ζωή στηρίζεται κύρια στην ερμηνεία ενός γενικού ρόλου συμφυούς με τα αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά του. Στο περιβάλλον του Internet οι ρόλοι μετασχηματίζονται, πολλαπλασιάζονται, διαλύονται. Η μοναδική υποκειμενικότητα αφήνει χώρο για μια εν δυνάμει πολλαπλή υποκειμενικότητα. Στο Internet μπορείς να είσαι όποιος θέλεις.

3) Εξομοίωση του Status:

Σε on line περιβάλλοντα όλοι έχουν ίσες ευκαιρίες αυτοέκφρασης και συμμετοχής. Διακριτικά γνωρίσματα του ατόμου όπως όνομα, κοινωνική θέση, οικονομική κατάσταση, φύλο ή φυλή εδώ αγνοούνται εντελώς. Η αποδυνάμωση παρόμοιων κοινωνικών καθορισμών οδήγησε πολλούς να μιλήσουν για την έννοια της «κυβερνοδημοκρατίας» (Net Democracy), μιας και σε τελική ανάλυση αυτό που καθορίζει την επιρροή πάνω στους άλλους δεν είναι παρά η επικοινωνιακή δεινότητα, η επιμονή και συχνά η τεχνογνωσία.

4) Μετατόπιση Χωροχρονικών Ορίων:

Η γεωγραφική απόσταση και ο χρόνος δεν είναι παράγοντες που επηρεάζουν την επικοινωνία στο δίκτυο. Στον «δικτυωμένο κόσμο» η έννοια του «εδώ - και - τώρα» σχετικοποιείται, όταν ένα μήνυμα μπορεί να κάνει το γύρο της υφελίου σε 30 δευτερόλεπτα κι όταν ομάδες ανθρώπων μπορούν να συγκεντρώνονται για συζήτηση χωρίς να βρίσκονται πραγματικά μαζί ούτε σε χώρο, ούτε σε χρόνο (το ονομαζόμενο φαινόμενο της α-σύγχρονης αλληλεπίδρασης).

5) Δυνατότητα Πολλαπλών Σχέσεων:

Ο χρήστης του Internet μπορεί πολύ εύκολα να έρθει «σε επαφή» με απεριόριστο αριθμό ανθρώπων οποιουδήποτε τύπου επιθυμεί. Με την μετάδοση ενός απλού μηνύματος ο χρήστης μπορεί να επικοινωνήσει με ανθρώπους που να συμμερίζονται ακόμη και τα πιο προσωπικά του ενδιαφέροντα. Η ικανότητα διερεύνησης πολλαπλών επιλογών με σκοπό την ανάπτυξη σχέσεων διευρύνει το διαπροσωπικό φαινόμενο με τρόπο ιδιαίτερα ενδιαφέροντα. Ο χρήστης ενδέχεται να κινητοποιηθεί τόσο από ασυνείδητες δυναμικές όσο και από συνειδητές επιλογές ή προτιμήσεις, καθώς διαλέγει με ποια άτομα θα έρθει σε επαφή - φιλική, ερωτική ή και εχθρική. Η ζωτική αυτή σκηνή του ασυνείδητου με τις κρυφές προσδοκίες, τις απωθημένες επιθυμίες και τους φόβους, δεν μπορεί παρά να διεγείρεται από το απεριόριστο πεδίο επιλογών που του ανοίγει το κυβερνοδιάστημα.

6) Μόνιμα Αρχεία:

Οι περισσότερες δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα on line, συμπεριλαμβανομένης της E mail αλληλογραφίας και των «συζητητικών συναθροίσεων» (chat sessions) μπορούν να καταγραφούν και να καταχωρηθούν σε αρχεία υπολογιστών. Ο οποιοσδήποτε μπορεί να κρατήσει ένα μόνιμο αρχείο του τι ακριβώς ειπώθηκε, σε ποιόν και πότε. Δεδομένου του ότι αυτές οι συναντήσεις επιτελούνται αποκλειστικά μέσω κειμένων, πολλοί κριτικοί έχουν φθάσει στο σημείο να ισχυρίζονται ότι αυτά τα κείμενα, αυτά τα ντοκουμέντα, είναι η ίδια η επικοινωνιακή σχέση, μια σχέση που μπορεί να καταγραφεί μόνιμα

και στην ολότητα της. Είναι προφανής η χρησιμότητα αυτού του αρχαιικού υλικού τόσο για ερευνητές όσο και για τους ίδιους τους χρήστες, οι οποίοι ανατρέχοντας σε αυτό μπορούν να επαναβιώσουν ή / και να επαναξιολογήσουν κάθε πτυχή και λεπτομέρεια της επικοινωνιακής σχέσης.

Πώς, αλήθεια, αντιδρά ο ψυχισμός του κυβερνο - ταξιδιώτη απέναντι στα νέα σχεσιακά και επικοινωνιακά δεδομένα που διανοίγονται στον κυβερνοχώρο; Με ποιο τρόπο μπορούν αυτά, συνιστώντας ένα νέο πλαίσιο, να δράσουν σε βάθος στο ατομικό ασυνείδητο και να ενεργοποιήσουν ψυχικές διεργασίες;

Οι ψυχολογικές συνιστώσες που έχουν να κάνουν με την on line επικοινωνία είναι σύνθετες και πολυεπίπεδες, αλλά δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι λειτουργούν πάντα σε συνάρτηση προς τον προσωπικό βιωματικό πυρήνα που ο κάθε χρήστης κουβαλά. Προσεγγίζοντας το δίκτυο ως ένα ψυχοκοινωνικό σύστημα μας είναι δυνατόν να εντοπίσουμε κάποια φαινόμενα ψυχικής ποιότητας που έχουν ήδη αποτελέσει εστία μελέτης (J. Suler / Rider University, S. Storm / Pacific Graduate School of Psychology).

A) Το φαινόμενο της Μεταβίβασης:

Το φαινόμενο της μεταβίβασης ως θεωρία για την Ετερότητα, είναι ένας από τους ακρογωνιαίους λίθους της ψυχαναλυτικής θεωρίας. «Πάντοτε νόθα η ετερότητα σε μια σχέση προσδιορίζεται από το ίδιο το υποκείμενο, ως αποτέλεσμα μιας κατά βάση ασυνείδητης ψυχικής δραστηριότητας κατά την οποία το υποκείμενο «μεταβιβάζει» τον άλλο, με την έννοια μιας μετατόπισης και μιας προβολής (projection), συναισθήματα, ιδέες, κλπ., που προέρχονται από πρόσωπα τα οποία άλλοτε υπήρξαν σημαντικά στη ζωή του (πατέρας, μητέρα, κα.)... Σαν μέσα μας να μην σβήνει ποτέ το παρελθόν... σαν κάθε φορά να είναι τώρα αυτό που ήταν τότε». (Κ. Ναυρίδης, 1994, σελ. 71).

Η υπόθεση έχει ως εξής: δεδομένης της τάσης του ανθρώπου να ανθρωποποιεί τα στοιχεία του κόσμου που τον περιβάλλει, ο προσηλωμένος χρήστης του Internet έχει συχνά την τάση να προσωποποιεί ασυνείδητα τον κόσμο που ανοίγεται στην οθόνη του υπολογιστή του, καθιστώντας τον έτσι ένα καίριο στόχο μεταβιβαστικών ρευμάτων.

Αυτό που καθιστά τον υπολογιστή ιδιαίτερα «δεδειγμένο» στόχο για μεταβίβαση και προσωπική επένδυση, είναι το ότι δεν έχει ανθρώπινο χαρακτήρα ενώ αντίθετα είναι προγραμματισμός για να είναι ότι ο χρήστης τον θέλει να είναι. Η ψυχαναλυτική πρακτική έχει ανακαλύψει ότι όταν οι ψυχαναλυτές τηρούν μια στάση ουδετερότητας και αοριστίας απέναντι στους πελάτες τους, αυτοί οι πελάτες τείνουν να διαμορφώνουν άποψη για τον αναλυτή τους βάσει εσωτερικών μοντέλων που χρονολογούνται στην παιδική τους ηλικία. Όταν αντιμετωπίζουμε έναν ακαθόριστο, έναν, κατά τα φαινόμενα, εύπλαστο Άλλο, τότε (λόγω άγχους και αβεβαιότητας) παλινδρομούμε ενστικτωδώς προς εκείνα τα αρχαϊκά πρότυπα που στην πρώιμη παιδική ηλικία μας βοήθησαν να σχηματοποιήσουμε τους άλλους, τις σχέσεις μας με αυτούς και την ίδια μας τη σκέψη. Ατελώς καταπιεσμένα ψυχικά υλικά, τα οποία έχουν μεν αποθηθεί από τη συνείδηση, ενεργοποιούνται και εκδηλώνονται με την αναμόχλευση του ασυνείδητου. Η «ολική αντιστρεψιμότητα» του ασυνείδητου - πάντα ζωντανού μέσα στο χρόνο - επενεργεί σε κάθε νέα σχεσιακή μας περιπέτεια, χρωματίζοντας σχεδόν αυτόματα τις αντιλήψεις, εμπειρίες και ενέργειες μας.

Μελέτες που έχουν διεξαχθεί από τον κλινικό ψυχολόγο Dr. John Suler, του Πανεπιστημίου του Rider της Ν. Υόρκης, έχουν φωτίσει πολλαπλές περιπτώσεις μεταβίβασης σε on line περιβάλλοντα. Το γενικό του συμπέρασμα ήταν ότι οι χρήστες του Internet βιώνουν απέναντι στον υπολογιστή τους τα ίδια σχεσιακά μοντέλα και τους ίδιους αμυντικούς μηχανισμούς που κάποτε βίωσαν ή και εξακολουθούν να βιώνουν απέναντι σε μέλη της οικογένειάς τους, κυρίως στο γονεϊκό ζεύγος. Ο κυβερνοχώρος έτσι γίνεται μια προέκταση του ενδοψυχικού κόσμου. Με ψυχαναλυτικούς όρους, θα μπορούσαμε να πούμε ότι

ο υπολογιστής δημιουργεί ένα μεταβατικό χώρο - μια ενδιάμεση ζώνη μεταξύ του Εαυτού και του Άλλου - όπου ταυτίσεις, εξιδανικεύσεις, εσωτερικεύσεις, προβολές και άμυνες, διαπλέκονται κατά τρόπο σύνθετο.

Ο υπολογιστής ενδέχεται να γίνει ο Άλλος με την έννοια μιας γενικευμένης, φαντασιακής θα λέγαμε οντότητας («generalized entity» Cooley/Mead) την οποία το υποκείμενο χρησιμοποιεί ως σημείο αναφοράς για την δική του συμπεριφορά. Έτσι το υποκείμενο παίρνει την στάση του γενικευμένου Άλλου απέναντι στον εαυτό του (ενδοπροβολή) ή χρησιμοποιεί το γενικευμένο Άλλο σαν καθρέφτη που αντανακλά τα συναισθηματικά και συμπεριφορικά χαρακτηριστικά του εαυτού του (προβολή). Η ανακάλυψη των προβλητικών διαδικασιών και οι σχετικές με την προβολή φροϋδικές έρευνες επέτρεψαν την ανάπτυξη μιας προβολικής θεωρίας της αντίληψης κατά την οποία: η αντίληψη του εξωτερικού κόσμου βρίσκεται σε μια σχέση διαπλοκής με την προβολική διαδικασία, έναν από τους βασικούς μηχανισμούς άμυνας του Εγώ. Τα υποκείμενα νοηματοδοτούν την πραγματικότητα που τους περιβάλλει επενδύοντας σ' αυτήν και ικανοποιώντας μέσω αυτής τις βαθύτερες ανάγκες κι επιθυμίες τους. Ας δούμε ένα από τα παραδείγματα που μελέτησε ο Dr. John Suler:

«Η μητέρα του Sam ήταν, για να χρησιμοποιήσουμε έναν όχι και τόσο τεχνικό όρο, «τρελή». Η συμπεριφορά και τα συναισθήματα της ήταν τελείως απρόβλεπτα. Την μια στιγμή ήταν τρυφερή και προστατευτική, την άλλη ήταν κυνική, αυστηρή, τιμωρητική. Μη μπορώντας ποτέ να προβλέψει την επόμενη διάθεση της μητέρας του, ο Sam έγινε ένα παιδί υπέρ του δέοντος καχύποπτο και προσεκτικό, με εμφανείς τάσεις παράνοιας. Ήταν σε μια συνεχή εγρήγορση προσπαθώντας να εντοπίσει κάποια διαφωτιστικά σημάδια για την συμπεριφορά της μητέρας του. Προσπαθούσε να προβλέψει τις κινήσεις της αλλά συνήθως αποτύγχανε. Βιώνοντας βαθιά απελπισία και οργή σε καθημερινή βάση ο Sam άρχισε να σχηματίζει μια αντίληψη της ζωής ως άκρως επικίνδυνη, εγκυμονούσα απρόβλεπτους κινδύνους που αυτός αδυνατούσε να ελέγξει. Ως ενήλικας, ο Sam «ανακουφίζεται» με την παρέα του υπολογιστή του. Γι' αυτόν κατέχει τις ιδιότητες που η μητέρα του ποτέ δεν είχε. Είναι προβλέψιμος, αξιόπιστος, ουδέτερος, δεν τιμωρεί και δεν έχει ανεξήγητες συναισθηματικές εκρήξεις. Ο Sam εφαρμόζει τα τεχνικά του προσόντα στο να αναλύει την λειτουργία του υπολογιστή του ως την έσχατη του λεπτομέρεια. Έτσι είναι βέβαιος ότι σχεδόν πάντα θα μπορεί να προβλέπει και να ελέγχει την συμπεριφορά του. Καμία οικειότητα και τρυφερότητα, δεν χαρακτηρίζει την στάση του απέναντι στον υπολογιστή του. Είναι δική του επιλογή. Η οικειότητα και η τρυφερή αγάπη που είχε με την μητέρα του δεν του είχε βγει σε καλό. Στην πραγματικότητα, ο Sam νιώθει μεγάλη απόλαυση κυριαρχώντας και ελέγχοντας ψυχρά το υποτελές και υπάκουο μηχανήμα τουΣ.

Στην παραπάνω περίπτωση, ο υπολογιστής ανθρωποποιείται. Γίνεται για τον ενήλικα χρήστη ένα αντικείμενο προσωπικής επένδυσης και προβολής, που αναπαριστά με φαντασιακό και ανεστραμμένο τρόπο την σχέση παιδιού - μητέρας σε πρότερες εποχές. Οι ψυχικές συνδηλώσεις αυτής της μεταβίβασης είναι σαφείς. Η φροϋδική θεωρία θα μπορούσε να βρει σ' αυτήν - και σε άλλες παρόμοιες περιπτώσεις ένα γόνιμο πεδίο για θεματικές όπως φαλλική εξουσία, σύμπλεγμα κατωτερότητας, ταυτίσεις, αποταυτίσεις, εσωτερικεύση, φόβος, άμυνα του Εγώ. Ο Sam βλέπει τον υπολογιστή του ως τον γονιό που ποτέ δεν είχε, ως το επιθυμητό alter ego της «απειλητικής» μητέρας του που θα του επιτρέψει να αποδεσμεύσει την εσωτερικευμένη επιθετικότητά του, αυτή τη φορά όντας ο κυρίαρχος κι όχι ο υποτελής.

Στην ουσία πρόκειται για ναρκισσιστική επένδυση στο αντικείμενο, που μας φέρνει στο νου αυτό που ο Jacques Lacan ονομάζει «το στάδιο του καθρέπτη» στην ψυχολογική ανάπτυξη, δηλαδή τη φάση αυτή της πρώιμης παιδικής ηλικίας κατά την οποία το παιδί αναγνωρίζει τον εαυτό του στον καθρέπτη και μια εικόνα του εαυτού του αρχίζει να σχηματίζεται, κυρίως μέσω της ταύτισης με ένα αντικείμενο ή πρόσωπο το οποίο γίνεται μέρος του εαυτού του αλλά όχι ο εαυτός του, παραμένει πάντα κάτι ξένο. Είναι ενδιαφέρον ότι κι

ο ίδιος ο Lacan αναφέρεται σε μία αναλογία μεταξύ του «σταδίου του καθρέπτη» και της σχέσης με το «αυτόματα μηχάνημα», στην οποία ο κόσμος ενός ατόμου επιζητεί να βρει ολοκλήρωση.

Οι ψυχολογικές έρευνες που έχουν γίνει έχουν αποκαλύψει πολυειδείς περιπτώσεις όπου ο υπολογιστής γίνεται σεξουαλικοποιημένο αντικείμενο επιθυμίας, σύμβολο δύναμης ή ένα επιπλέον Εγώ. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι περιπτώσεις «εθισμού στον υπολογιστή» (computer addiction). Αν και αυτός ο τύπος εθισμού δεν υφίσταται ως διαγνωστική κατηγορία ακόμη, από κλινική σκοπιά, οι περιπτώσεις παθολογικού εθισμού συνήθως έχουν τις ρίζες τους στην πρώιμη παιδική ηλικία των ατόμων, συνυφασμένη με σημαντικές συγκρουσιακές ή στρεβλωτικές καταστάσεις. Πιθανότατα αντιπροσωπεύουν μια προσπάθεια ελέγχου κατάθλιψης, ενοχής ή άγχους και αντανακλούν βαθιές ανασφάλειες και αισθήματα εσωτερικής κενότητας. Όπως ανέφερε στον Dr Suler ένας μανιώδης χρήστης του Internet : «Όπου κι αν πάω στο Ιντερνέτ, ανακαλύπτω τον εαυτό μου».

Μεταβιβαστικά ρεύματα διαπερνούν, ωστόσο, όχι μόνο τη διαδική σχέση ατόμου-υπολογιστή αλλά και τη σχέση μεταξύ χρηστών που ανήκουν στην ίδια ομάδα ή συμμετέχουν στο ίδιο αλληλοδραστικό εγχείρημα. Η ψυχαναλυτική έννοια της μεταβίβασης είναι γι αυτό το λόγο εξαιρετικά σημαντική για την κατανόηση των on-line σχέσεων. Δεδομένου του ότι η εμπειρία του άλλου ατόμου συχνά περιορίζεται σε κείμενα επί της οθόνης, παρατηρείται μια τάση του χρήστη να προβάλλει επιθυμίες, φαντασιώσεις, απωθημένα ορμέμφυτα και φόβους πάνω στην αμφιλεγόμενη φιγούρα που βρίσκεται στην άλλη μεριά της οθόνης. Η συνεύρεση του νου του ενός με το νου του άλλου, όπως συχνά ονομάζεται η εμπειρία σχέσης στο πλαίσιο του Δικτύου, πιθανότατα αντανακλά αυτή τη διαδικασία μεταβίβασης.

Μια ενδεικτική περίπτωση αναφέρει ο Jim Bumgardner, ερευνητής ψυχολόγος και δημιουργός του «The Palace», ενός γραφικού περιβάλλοντος για συζητητικές συναθροίσεις που αποτελεί και ένα ιδιαίτερα επιτυχημένο μοντέλο on-line κοινότητας. Όταν ο εμπνευστής, σχεδιαστής και μόνιμος παρευρισκόμενος του Palace, ο Bumgardner αναγνωρίζει ότι έχει καθιερωθεί στα μάτια των περισσότερων χρηστών ως μια αυθεντία με μυστικιστική σχεδόν αίγλη και απήχηση. Ο ίδιος πιστοποιεί, από την πλευρά του ερευνητή-ψυχολόγου, ότι πολλοί χρήστες βιώνουν μεταβίβαση απέναντι του. Ο Bumgardner εμφανίζεται στις οθόνες ως μια εξουσιαστική προσωπικότητα με μεγάλο συμβολικό βάρος και είναι πολλοί οι χρήστες που τον εξιδανικεύουν ή τον θεοποιούν, τον μιμούνται, τον ανταγωνίζονται, αναζητούν την εύνοια ή τον έπαινο του, τον φοβούνται, τον ζηλεύουν ή τον αμφισβητούν.

B) Διαχείριση Ταυτότητας.

Ένα δεύτερο σημείο προβληματικής σχετικά με τη ψυχολογία στον κυβερνοχώρο, αφορά την ταυτότητα και τη διαχείριση της σε on-line περιβάλλοντα και ομάδες. Στο Internet η ταυτότητα είναι θέμα προσωπικής επιλογής κι όχι μοναδικό οντολογικό δεδομένο του χρήστη. Το σώμα δεν υπάρχει για να υποδηλώσει την ταυτότητα.

Μπορείς να έχεις όποια ηλεκτρονική περσόνα έχεις τη διάθεση να δημιουργήσεις, αυθαίρετα μπορείς να διαλέγεις σεξουαλική, θρησκευτική, ιδεολογική, εθνική ταυτότητα, εντός μιας κοινότητας του κυβερνοχώρου, χωρίς να είσαι αναγκασμένος να διατηρείς χαρακτηριστικά του αντικειμενικού κόσμου. Νέες δυνατότητες πολλαπλών κι αντιφατικών ταυτοτήτων και ρόλων, ατομικών και συλλογικών, κατασκευασμένων και ψηφιακών, αυτό είναι που σαγηνεύει του εποικιστές της «νέας ηπείρου». Στο Internet οι χρήστες βρίσκονται αντιμέτωποι με πολλούς δυναμικούς κόσμους δράσης και σημασίας με «πολλαπλά εντοπισμένα συστήματα δραστηριότητας», όπως θα έλεγε ο μεγάλος θεωρητικός της αλληλεπίδρασης Ervin Goffman.

Από ψυχολογική σκοπιά, οι προεκτάσεις μιας τέτοιας ταυτοτικής κινητικότητας είναι αξιόλογες. Για το άτομο μπορεί να σημαίνει απώλεια της υποκειμενικότητας του ή και όξυνση της. Μπορεί να επιφέρει συμπτωματολογία διαταραχών σε σχέση με την πραγματικότητα ή να οδηγήσει το άτομο σε μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση και αυτογνωσία. Οι επιπτώσεις ποικίλουν από αίσθημα κατωτερότητας και αυτό-υποτίμησης έως μοναξιά και ψυχική αποσταθεροποίηση, από ευεργετική απελευθέρωση και μείωση εγωισμού έως αυτό-καταστροφικότητα και Διάσπαση του Εγώ.

Σε διομαδικό επίπεδο, δηλαδή σε επίπεδο κοινοτήτων, το θέμα της ταυτότητας μπορεί να προκαλέσει περίπλοκες επιπτώσεις. Οι ταυτότητες υποδηλώνουν κάποιους συγκεκριμένους, συναφείς ρόλους για τα άτομα που τις κατέχουν. Όπως μας δείχνει ο Ervin Goffman στο βιβλίο του «Συναντήσεις», οι ταυτότητες αποτελούν τον οργανωτικό άξονα μιας ομάδας ή συνάντησης. Οι ταυτότητες κι οι ρόλοι που αποδίδονται στους μετέχοντες οργανώνουν την επικοινωνία, κατευθύνουν και «κανονίζουν» τους όρους της αλληλεπίδρασης. Η διασάλευση ή αμφισβήτηση των ταυτοτήτων συνιστά ένα «διασπαστικό θόρυβο» που πιθανώς να μεταφέρει πολύτιμες πληροφορίες αλλά και προκαλεί σύγχυση, αβεβαιότητα, αμηχανία. Αυτό που συμβαίνει είναι μια «ρήξη του πλαισίου». Οι ρόλοι μετασχηματίζονται, κανείς δεν είναι βέβαιος για την ταυτότητα του άλλου, το πλαίσιο της αλληλεπίδρασης διαρρηγνύεται. Από αυτό προκύπτει και το ότι οι κανόνες της αλληλεπίδρασης σε πληροφοριακά περιβάλλοντα είναι διαφορετικοί από αυτούς που διέπουν μια ομάδα που συγκεντρώνεται σε πραγματικό χώρο και χρόνο. Νέες ψυχικές διεργασίες παράγονται εντός δικτυακών κοινοτήτων κι ένα ολόκληρο πεδίο ανοίγεται για την έρευνα τους.

Σαφώς, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η τάση απόκλισης και «ξεγλιστρήματος» από εντοπισμένους ρόλους είναι δομικό συστατικό του ανθρώπινου ψυχισμού. «Η ατέρμονη επανακάλυψη του εαυτού σε μια σειρά από σκασιαρχεία από τον επίσημο κοινωνικοποιημένο εαυτό». Όμως η εμβέλεια της ταυτοτικής ρευστότητας στο Δίκτυο, καθώς και η τεχνική δομή του εν λόγω επικοινωνιακού μέσου, προσφέρει δυνατότητες διερεύνησης νέων ψυχο-κοινωνικών ενδεχόμενων.

Η ικανότητα πρόσβασης κι επιλογής σε ταυτότητες, ρόλους, ανθρώπους, ομάδες και κοινότητες, σε συνάρτηση με τη διεύρυνση των χωρο-χρονικών ορίων, έχει ως αποτέλεσμα τη σύσταση ιδιαίτερων ομάδων στο Δίκτυο, ομάδων που ίσως να μην είχαν ποτέ υπάρξει σε πραγματικό επίπεδο. Αυτές οι ομάδες, οι οποίες πολλαπλασιάζονται ραγδαία, μπορούν να είναι είτε ευεργετικού χαρακτήρα (ομάδες αυτο-βοήθειας, ομάδες κοινών ενδιαφερόντων, ομάδες καταναλωτών, κ.α.), είτε αμφισβητήσιμου ή παθολογικού χαρακτήρα (ομάδες ρατσιστών, ομάδα παιδοφιλίας, κ.α). Ωστόσο, ακόμη και οι τελευταίες μπορούν να λειτουργήσουν ως πηγή πολύτιμων πληροφοριών για ερευνητές που επιχειρούν να κατανοήσουν και να επέμβουν θεραπευτικά σε σοβαρά ψυχολογικά και κοινωνικά προβλήματα.

Πολυάριθμες ομάδες με μέγεθος που ποικίλλει από λιγιστά έως χιλιάδες και εκατομμύρια μέλη εντός μιας κοινότητας σχηματίζονται καθημερινά. Πολλές από τις κλασσικές κοινωνιο-ψυχολογικές αρχές της «δυναμικής των ομάδων» μπορούν να εφαρμοστούν για την κατανόηση και βελτίωση της λειτουργίας αυτών των ομάδων-όπως σε ζητήματα αναφορικά με ηγεσία, σχήματα επικοινωνίας, όρια ομάδας, συνοχή, συμμαχίες και υπο-ομάδες. Η ψυχαναλυτική άποψη (Κλινική του Tavistock, Bion, Jacques, Menzies, Balint) στην ερμηνεία των φαινομένων των ομάδων με όρους ασυνειδήτου, συλλογικού Ιδεώδους Εγώ, ομαδικής φαντασίωσης, μπορεί επίσης να φωτίσει τη δυναμική λειτουργία των ομάδων. Όμως, φαίνεται ότι οι on-line ομάδες διαφέρουν σημαντικά από τις αυτοπρόσωπες ομάδες. Γραπτή επικοινωνία, εξομοίωση του στάτους, και η δυνατότητα απόκρυψης ή αλλαγής

της ταυτότητας είναι ιδιαίτερα γνωρίσματα που λογικό είναι να επηρεάζουν με τρόπο διαφορετικό τις on-line ομάδες. Νέες κοινωνιολογικές και ψυχολογικές αρχές πιθανότατα θα χρειασθούν για να εξηγήσουν την ιδιαιτερότητα και δυναμική τους. Ο ίδιος ο σχεδιασμός και η συνεχής βελτίωση των on-line κοινοτήτων απαιτεί μια δημιουργική σύμφυση παραδοσιακής και πρωτοποριακής ψυχολογικής θεωρίας και μεθοδολογίας. Εικάζεται ότι για πρώτη φορά στην ιστορία, η κοινωνική ψυχολογία θα χρειαστεί να συνεργαστεί με την τεχνολογία και την τεχνογνωσία για τους υπολογιστές.

Ξεχωριστό ενδιαφέρον για τους κλινικούς και κοινωνικούς ψυχολόγους παρουσιάζουν αυτές οι ομάδες με θεραπευτικό ή διδακτικό στόχο. Αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν τόσο «επίσημη» ομαδική θεραπεία καθοδηγούμενη από επαγγελματίες, όσο και ομάδες αυτο-βοήθειας (self-help groups). Οι εν λόγω ομάδες μπορούν να υπάρχουν είτε με μορφή καταλόγων αλληλογραφίας (mailing lists) ή με τη μορφή ομάδων βάσει κοινών ενδιαφερόντων (newsgroups), όπου οι συναντήσεις είναι ασύγχρονες, είτε σε περιβάλλοντα συζήτησης (conference / chat environments), που περιλαμβάνουν συγχρονική επικοινωνία. Η παραλλαγή στη μορφή αδιαμφισβήτητα διαφοροποιεί και τη δυναμική των ομάδων. Επαγγελματίες ψυχικής υγιεινής έχουν ήδη αρχίσει να πειραματίζονται με on-line θεραπευτικές ομάδες ενώ πολλές γνωστές ομάδες αυτο-βοήθειας έχουν ήδη επεκταθεί σε δικτυωμένα περιβάλλοντα. Ένα από τα ισχυρά πλεονεκτήματα των on-line κοινοτήτων, σε σύγκριση με τον «πραγματικό» κόσμο είναι ότι άτομα με κοινά ενδιαφέροντα μπορούν εύκολα να συνενρευθούν και να ανταλλάξουν επικοινωνία. Η γεωγραφική απόσταση δεν αλλάζει τίποτα. Ακολουθώντας την παράδοση των αυτοπρόσωπων ομάδων αυτο-βοήθειας, αυτές οι on-line ομάδες είναι ουσιαστικά ένα φαινόμενο καθαρά «λαικής» φύσης.

Η μελέτη της δικτυωμένης ψυχοθεραπείας εντάσσεται σε αυτό που έως τώρα έχουμε αποκαλέσει «ψυχολογία των σχέσεων» στον κυβερνοχώρο. Πως συγκρίνεται αυτή η μορφή θεραπείας με την αυτοπρόσωπη θεραπεία; Παρόλο που κυρίως προτιμάται η αυτοπρόσωπη θεραπεία, οι δικτυακές συναντήσεις έχουν σαφώς κι άλλα πλεονεκτήματα. Για παράδειγμα, μερικοί άνθρωποι που διστάζουν να επισκεφθούν αυτοπροσώπως ένα θεραπευτή θα είναι πιο πρόθυμοι να αναζητήσουν βοήθεια σε on-line περιβάλλοντα χάρη στην ανωνυμία που προσφέρουν. Επίσης, η on-line θεραπεία ενδέχεται να είναι ένα σημαντικό πρώτο βήμα στην καθιέρωση μιας συνεχούς αυτοπρόσωπης θεραπείας. Από την άλλη μεριά, άτομα που για σωματικούς ή γεωγραφικούς λόγους αδυνατούν να επισκεφθούν ένα ψυχοθεραπευτή μπορούν να στραφούν προς το Δίκτυο. Τέλος, ενώ η δυνατότητα φύλαξης μόνιμων αρχείων των on-line θεραπευτικών συναντήσεων μπορεί να αποδειχθεί πολύτιμη τόσο για τον κλινικό όσο και για τον πελάτη.

5.Ομάδες στον κυβερνοχώρο

Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΔΙΚΤΥΟ

Ομάδες Αυτοβοήθειας (Self Help Groups): Οι ομάδες αυτοβοήθειας στο Δίκτυο δεν διαφέρουν ως προς τους σκοπούς δημιουργίας τους από τις αυτοπρόσωπες ομάδες αυτοβοήθειας. Κι εδώ τα μέλη χαρακτηρίζονται από την διάθεση να μοιραστούν μια κοινή κατάσταση, εμπειρίες ή παρατηρήσεις. Υπάρχουν κι εδώ κάποιες συγκεκριμένες "τελετουργίες" της ομάδας οι οποίες εφαρμόζονται στο εσωτερικό τους, κάποιοι κώδικες συμπεριφοράς και επικοινωνίας. Για να γίνει κάποιος δεκτός σε μια τέτοια on line ομάδα αυτοβοήθειας, θα πρέπει να λειτουργήσει το νέο μέλος σαν παρατηρητής για κάποιο καιρό, παρακολουθώντας την συμπεριφορά των υπολοίπων μελών αλλά και την συνολικότερη ιδεολογία και τις αρχές της ομάδας. Το συναίσθημα της αποδοχής αλλά και η υιοθέτηση αυτών των αρχών, δημιουργεί τις βασικές αρχές δέσμευσης αλλά και το συναίσθημα του "ανήκειν", όπως ακριβώς και στις ομάδες αυτοβοήθειας στον πραγματικό χώρο.

Εικονικές Ομάδες Υποστήριξης (Virtual Support Groups): Η λειτουργία των VSG εστιάζεται σε αμοιβαία αναγνωρισμένες και υπαρκτές ανάγκες για συναισθηματική υποστήριξη. Τα μέλη παρέχουν το ένα στο άλλο υποστήριξη αλλά και αλληλοενθαρύνονται στην προσπάθεια να αντεπεξέλθουν σε ψυχικά δύσκολες καταστάσεις όπως κατάθλιψη ή χρόνια ιατρικά προβλήματα υγείας. Ένας μεγάλος αριθμός μελών VS ομάδων συμμετέχουν και σε αληθινές ομάδες υποστήριξης. Στις εικονικές ομάδες κυρίως συμμετέχουν με την προσδοκία να βρουν ένα ανάλογο υποστηρικτικό περιβάλλον αμοιβαίου ενδιαφέροντος που να μοιάζει με αυτό των αληθινών υποστηρικτικών ομάδων. Στις ομάδες αυτές τα μέλη βασικά ανήκουν ή σε κατηγορίες ψυχοπαθολογικών καταστάσεων (καταθλιπτικοί, θύματα κακοποίησης, ανάρρωση από εθισμό, κλπ) ή άτομα με χρόνια ιατρικά προβλήματα (από καρκίνο μέχρι ωτίτιδα) και τα οποία θέλουν να επικοινωνούν με άλλους οι οποίοι έχουν τα ίδια προβλήματα. Οι ομάδες που τραβούν περισσότερο την προσοχή είναι αυτές που - κατά την έκφραση - "μιλούν δυνατά" και χρησιμοποιούν ανάλογους τίτλους, όπως "Βοήθεια", "Υπάρχω". Στις ομάδες αυτές η έκκληση για βοήθεια είναι μονίμως υπαρκτή και εκφράζεται με έντονο και αγωνιώδη τρόπο.

Ομάδες Ανώνυμων Αλκοολικών: Οι ομάδες αυτές είναι οι πιο ενεργές στον χώρο του δικτύου. Λειτουργούν και σε επίπεδο on line (δηλαδή με απευθείας συνδέσεις ή σε συγκεκριμένα τμήματα του Δικτύου) αλλά και σε επίπεδο Internet E-mail (δηλαδή σε ελεύθερους χώρους του Δικτύου με την ανταλλαγή μηνυμάτων στις προσωπικές διευθύνσεις των συμμετεχόντων). Οι on line ομάδες συναντιούνται μια φορά την εβδομάδα για μια ώρα. Οι συναντήσεις γίνονται σε ένα ιδιωτικό εικονικό δωμάτιο. Ένα υπολογιστικό πρόγραμμα υποδεικνύει την ημέρα και την ώρα που η κάθε ομάδα μπορεί να χρησιμοποιεί το δωμάτιο. Ο αρχηγός των συναντήσεων "φθάνει" στο δωμάτιο στην αρχή της ώρας και καλωσορίζει το κάθε μέλος με το όνομα που αυτό χρησιμοποιεί στο Δίκτυο και συνήθως κάνοντας μια αρχική δήλωση. Η παρακολούθηση δεν είναι υποχρεωτική και τα μέλη μπορούν όποτε θέλουν να "μπαίνουν" και να "βγαίνουν" στο δωμάτιο. Έτσι ο αριθμός των μελών ποικίλει και κατά την διάρκεια των συναντήσεων αλλά και από συνάντηση σε συνάντηση. Στο τέλος των συναντήσεων ο αρχηγός "διαβάζει" ένα είδος "προσευχής" (serenity) και τα περισσότερα μέλη χαιρετούν και αποχωρούν ή μένουν για την επόμενη συνάντηση. Στις on line συναντήσεις Ανώνυμων Αλκοολικών, ο αριθμός των μελών δεν έχει καμία σημασία, μιας και ούτε μπορεί να διαπιστωθεί με ακρίβεια αλλά ούτε υπάρχει βεβαιότητα σχετικά με την ταυτότητα. Πληροφορίες όπως χρώμα, εισόδημα, κοινωνική θέση, χροιά φωνής, συμπεριφορά και οικογενειακή κατάσταση δεν είναι εξ' αρχής διαπιστώσιμα. Οι πληροφορίες αυτές εναπόκεινται στην θέληση των ίδιων των μελών αν θα αποκαλυφθούν ή όχι. Η δυνατότητα αυτή κάνει την επικοινωνία πιο άνετη και πιο ελκυστική. Οι ομάδες αυτές είναι κυρίως "ομάδες συζητήσεων" (discussion groups), όπου τα κύρια θέματα συζήτησης είναι τα

χαρακτηριστικά των αλκοολικών αλλά και το πρόβλημα του αλκοολισμού γενικότερα, χωρίς να αποκλείονται και διάφορα άλλα θέματα που απασχολούν τα μέλη. Χρησιμοποιούνται "αναγνώσεις" διαφόρων άλλων κειμένων τα οποία βοηθούν την ενδυνάμωση της θέλησης στην προσπάθεια απεξάρτησης, όπως η "Καθημερινή Επιβεβαίωση των Αλκοολικών", θέμα το οποίο συνήθως αποτελεί και το έναυσμα όλων των συζητήσεων των on line ομάδων. Οι συναντήσεις είναι σταθερά δύο φορές το μήνα αλλά και ενδιάμεσα όποτε τα μέλη το χρειάζονται. Κάθε 1η και 15 του μήνα στέλνονται στα μέλη θέματα σχετικά με τον αλκοολισμό και τα μέλη απαντούν, εκφράζουν συναισθήματα και παρατηρήσεις πάνω στα συγκεκριμένα ζητήματα. Τις συγκεκριμένες ημερομηνίες, οι ομάδες εμφανίζουν την μεγαλύτερη δραστηριότητά τους αλλά υπάρχει και η δυνατότητα για κατ' ιδίαν συζητήσεις πέρα από τα βασικά μηνύματα που υπάρχουν προς συζήτηση. Τα μέλη συνήθως φαίνεται να ακολουθούν τις συμβουλές και τις παραινέσεις της ομάδας. Οι ομάδες είναι αρκετά μεγάλες ώστε να εγείρουν ποικίλα θέματα συζητήσεων αλλά όχι τόσο μεγάλες ώστε να μην δίνονται τελικά καθαρές και σαφείς απαντήσεις.

ΚΥΡΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ON LINE ΟΜΑΔΩΝ

Η παρουσία και η συμμετοχή στις on line ομάδες δεν είναι δυνατόν να είναι ούτε υποχρεωτικές αλλά ούτε και ελεγχόμενες. Τα μέλη από καιρό σε καιρό χάνουν την σύνδεσή τους εγκαταλείποντας το σύστημα. Αν αυτό συμβεί σε σχετικά ακατάλληλο χρόνο μπορεί να προκαλέσει στα υπόλοιπα μέλη αισθήματα απογοήτευσης και εγκατάλειψης.

Άλλο χαρακτηριστικό των on line ομάδων είναι η ανωνυμία. Για πολλά μέλη ομάδων, αυτή η δυνατότητα είναι αρκετά ελκυστική γιατί μπορούν κατά τις αρχικές συναντήσεις να μην συμμετέχουν ή να "κρύβονται" παρακολουθώντας, χωρίς να γίνονται αντιληπτοί από τους υπόλοιπους. Έτσι, εμφανίζονται κάνοντας γνωστή την ταυτότητά τους τη στιγμή που θα αισθανθούν σχετικά ασφαλείς μέσα στο όλο κλίμα της ομάδας.

Υπάρχει η δυνατότητα ανταλλαγής ιδιωτικών μηνυμάτων μεταξύ των μελών και του αρχηγού ή μεταξύ των μελών αλλά και η δυνατότητα πλήρους καταγραφής των συζητήσεων, για αρχειοθέτηση, ανάλυση ή εκπαίδευση πάνω στα ζητήματα των ομάδων.

Ο αριθμός των παρευρισκομένων στο εικονικό δωμάτιο των συζητήσεων ουσιαστικά ελέγχεται μέσα από το σύστημα. Αυτό έχει την ικανότητα να ειδοποιεί όταν ένα άτομο "μπαίνει" στο δωμάτιο αλλά και βγαίνει, δίνοντας έτσι την δυνατότητα στον αρχηγό ή σε όποιον άλλο να τον υποδέχεται ή να τον αποχαιρετά. Μερικά συστήματα έχουν την επιπλέον ικανότητα να δείχνουν στην οθόνη τον αριθμό αλλά και τα ονόματα των παρευρισκομένων στη συνάντηση. Υπάρχει όμως η περίπτωση το σύστημα να μην έχει την δυνατότητα ειδοποίησης όταν κάποιος φεύγει από το χώρο της συνάντησης.

Γενικά θεωρείτε "καλή συμπεριφορά" ο αποχωρών να γνωστοποιήσει την έξοδό του χαιρετώντας τα υπόλοιπα μέλη. Υπάρχουν επίσης και πολλοί που μπαίνουν στο εικονικό δωμάτιο από απλή περιέργεια ("σταματάν για να δουν τι γίνεται") και συνήθως γνωστοποιούν κι αυτοί την αποχώρησή τους, ενώ άλλοι μπαίνουν και φεύγουν χωρίς να πουν την παραμικρή λέξη.

Τα μέλη τέλος μπορούν να δίνουν εκ των προτέρων τις βιογραφικές τους πληροφορίες στο σύστημα, συμπληρώνοντας προαιρετικά μια συγκεκριμένη φόρμα. Αυτή τη φόρμα έχει την δυνατότητα να τη δει ο καθένας που θέλει επιπλέον πληροφορίες για κάποιο μέλος της ομάδας. Κατά τη συμπλήρωση της φόρμας τα μέλη καταγράφουν όση ποσότητα πληροφοριών τα ίδια επιθυμούν, δημιουργώντας έτσι ένα ακριβές ή ένα ασαφές profile για τον εαυτό τους ανάλογα με την επιθυμία τους.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΑΥΤΟΠΡΟΣΩΠΩΝ ΚΑΙ ON LINE ΟΜΑΔΩΝ

Τα δύο περιβάλλοντα είναι σαφώς διαφορετικά, κάτι το οποίο έχει σημειωθεί από τα αρχικά κεφάλαια αυτού του κειμένου. Σε επίπεδο

λειτουργίας των δύο ειδών ομάδων μπορούμε να παρατηρήσουμε κάποια βασικά σημεία διαφοροποίησης.

Συνήθως στις ομάδες των Ανώνυμων Αλκοολικών το λεκτικό feedback και η διασταυρούμενη συζήτηση (cross-talking) μεταξύ των μελών δεν ενθαρρύνεται κατά τη διάρκεια των συζητήσεων. Εάν υπάρχουν τέτοια θέματα τα μέλη είναι ελεύθερα να τα συζητήσουν κατ' ιδία αργότερα. Έχει παρατηρηθεί ότι τέτοια ραντεβού για καφέ, φαγητό ή και τηλεφωνικές συζητήσεις παρατηρούνται μεταξύ των μελών των ομάδων αυτών, σε μια προσπάθεια για ανάπτυξη στενότερων σχέσεων. Αυτές οι κατ' ιδία συναντήσεις εντείνουν τα συναισθήματα εμπιστοσύνης, την ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων αλλά και την έξοδο από πιθανή απομόνωση και μοναξιά. Είναι αλήθεια ότι αυτές οι "συναντήσεις μετά τις συναντήσεις" πραγματοποιούνται ευκολότερα στις αυτοπρόσωπες ομάδες των Ανώνυμων Αλκοολικών παρά στις on line, για τον απλό λόγο του ότι τα μέλη των on line ομάδων δεν βρίσκονται αναγκαστικά στο ίδιο σημείο, τον ίδιο χώρο και την ίδια πόλη αλλά είναι πιθανό να βρίσκονται σε τεράστιες αποστάσεις μεταξύ τους. Πάντως κατ' ιδίαν ανταλλαγή μηνυμάτων γίνεται και στα on line groups και τίποτε δεν εμποδίζει δύο μέλη αν το επιθυμούν να βρεθούν και αυτοπρόσωπας κάπου.

Η συμμετοχή και η παρακολούθηση μιας αυτοπρόσωπης ομάδας μπορεί να είναι ιδιαίτερα δύσκολη κατά την πρώτη συνάντηση. Σε αυτή δημιουργούνται στο άτομο διάφορες αναστολές και σκέψεις όπως "εγώ δεν ανήκω σ' αυτή την κατηγορία - δεν έχω πρόβλημα" κλπ. αλλά και αισθήματα προδοσίας προς τους δικούς του ανθρώπους στην σκέψη ότι τους έχει απογοητεύσει και η παρουσία του εκεί αποδεικνύει το "σφάλμα" το οποίο διέπραξε. Μια άλλη πιθανή σκέψη είναι ότι πρόκειται να συναντήσει μια ομάδα άγνωστων και ξένων ατόμων με τους οποίους πιθανό να "αναγκαστεί" να συζητήσει κάποιο προσωπικό σκοτεινό μυστικό. Τέτοιες σκέψεις και συναισθήματα είναι αρκετά να τον αποτρέψουν από το να μην παραστεί στις πρώτες συναντήσεις οι οποίες συνήθως παίζουν και καθοριστικό ρόλο για το κάθε μέλος. Στις on line συναντήσεις αυτά τα αρχικά στάδια πραγματοποιούνται πολύ πιο εύκολα, με αποτέλεσμα αυτές να αποτελούν κι ένα γενικά καλό πρώτο βήμα για κάποιο άτομο που έχει άγχος και επιφυλάξεις για τις αυτοπρόσωπες συναντήσεις ομάδων, γιατί έτσι θα του επιτρέψει να έρθει σε επαφή και να αισθανθεί άνετα με την βασική φόρμα ψυχοθεραπείας και νοοτροπίας των συναντήσεων αυτών.

Στις on line συναντήσεις εμπόδια όπως χώρος, χρόνος, κοινωνική κατάσταση, εξωτερική εικόνα (από μορφή και χαρακτηριστικά προσώπου μέχρι ντύσιμο) αλλά και επικοινωνιακές δυσλειτουργίες δεν αποτελούν προβλήματα. Τα μέλη μπορούν να επικοινωνούν ακόμη κι αν είναι άρρωστοι, ταξιδεύουν ή βρίσκονται σε διακοπές μιας και το μόνο που απαιτείται είναι ένα φορητό computer, ένα modem και πρόσβαση σε τηλεφωνική γραμμή. Δεν υπάρχει λόγος ανησυχίας για τις ώρες που θα λείπουν από το σπίτι για την συμμετοχή τους στις ομάδες μιας και ούτως ή άλλως θα βρίσκονται μέσα στον χώρο που αυτοί θα επιθυμούν.

Έχει παρατηρηθεί ότι σε on line συναντήσεις πολλοί άνθρωποι οι οποίοι έχουν αναστολές στις αυτοπρόσωπες συναντήσεις να συζητούν προσωπικά, ευαίσθητα ή και θέματα-taboo με τον θεραπευτή και να ζητούν συμβουλές απ' αυτόν, αισθάνονται πολύ πιο άνετα κυρίως διατηρώντας την ανωνυμία τους. Η ανωνυμία αυτή (για την οποία θα μιλήσουμε διεξοδικότερα και πιο κάτω συγκεκριμένα για τις ομάδες), δίνει την αίσθηση στο μέλος ότι μπορεί να κρύψει λιγότερα έτσι ώστε να νιώθει πιο ελεύθερος στο να εκφράσει τις απόψεις και τα συναισθήματα του με μεγαλύτερη ειλικρίνεια.

Φυσικά εδώ δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι παραμένουν ανοιχτά βασικά ερωτήματα όπως το αν είναι δυνατό να εκφράζονται και να μεταφέρονται με πληρότητα συναισθήματα μέσω υπολογιστή και το αν είναι δυνατό να δημιουργηθεί έντονο συναίσθημα του ανήκειν σε κάποια on line ομάδα, με τρόπο ώστε να επιφέρει σημαντικές αλλαγές στην ζωή του ατόμου. Πάνω απ' όλα όμως πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι το γεγονός του τεχνικού εξοπλισμού που απαιτείται για την συμμετοχή σε on line ομάδες είναι

παράγοντας βασικά αποτρεπτικός - τουλάχιστον μέχρι στιγμής. Στοιχεία που υπάρχουν για το χώρο των ΗΠΑ, δείχνουν ότι μόνο το 1/3 των αμερικανών διαθέτουν computer σπίτι τους και πολλοί λιγότεροι είναι αυτοί που διαθέτουν σύνδεση με το Δίκτυο. Το πρόβλημα προφανώς οφείλεται στον οικονομικό παράγοντα. Παρ' όλο που ο εξοπλισμός που απαιτείται δεν φθάνει σε απαγορευτικά ποσά, είναι βέβαιο πως δεν είναι προσιτός σε όλες τις οικονομικές τάξεις. Οι μη προνομιούχοι αφενός δεν μπορούν να έχουν πρόσβαση στο Δίκτυο και οι ηλικιωμένοι αφετέρου είναι πολύ πιο δύσκολο - ακόμη κι αν έχουν πρόσβαση - να εξοικειωθούν με τη χρήση του Internet. Με την ραγδαία όμως εξέλιξη της τεχνολογίας είναι εύκολο και ασφαλές να προβλεφθεί ότι στο άμεσο μέλλον και οικονομικά δυνατό σχεδόν στους πάντες θα είναι το να συμμετέχουν στο Δίκτυο αλλά και πολύ περισσότερο απλοποιημένο στο χειρισμό του (κατάργηση πληκτρολογίου, φωνητικές οδηγίες στον υπολογιστή, οθόνες επαφής, κλπ). Τέλος, το πρόβλημα της ανωνυμίας (που αποτελεί και την πιο αμφιλεγόμενη δυνατότητα στο Δίκτυο), είναι σίγουρο πως μπορεί να λειτουργήσει ως μειονέκτημα μιας και ποτέ δεν μπορείς να είσαι ουσιαστικά σίγουρος για το ποιος είναι πραγματικά αυτός με τον οποίο μιλάς.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΑΝΩΝΥΜΙΑΣ ΣΤΙΣ ON LINE ΟΜΑΔΕΣ

Οι τύποι ανωνυμίας στο Δίκτυο είναι ουσιαστικά δύο: ο ένας είναι η φαινομενική ανωνυμία, όπου το σύστημα έχει την ικανότητα να γνωρίζει όλους τους χρήστες και την αληθινή ταυτότητά τους (όπως συμβαίνει με τις περισσότερες on line υπηρεσίες) και ο άλλος είναι η αληθινή ανωνυμία, όπου κανείς δεν είναι σε θέση να διαπιστώσει την πραγματική ταυτότητα του ανθρώπου που στέλνει ή λαμβάνει μηνύματα.

Η ιδέα της Ανωνυμίας αποτελεί και την μεγαλύτερη πρόκληση για την συμμετοχή στις on line ομάδες και συναντήσεις. Ουσιαστικά είναι και η προσωπική εγγύηση της αίσθησης ότι δεν ρισκάρουν πολλά για τον εαυτό τους. Μπορούν να "κρύβονται" μέσα στην ομάδα και να μένουν σιωπηλοί όσο χρονικό διάστημα χρειάζονται για να αισθανθούν άνετα, οπότε και να μπορούν να αρχίσουν την σύνθεση των δικών τους μηνυμάτων, έχοντας όλο το χρόνο για να το σκεφθούν όσο χρειάζονται. Αν κάποιος στιγματιστεί ή απορριφθεί από την υπόλοιπη ομάδα έχει την δυνατότητα να δημιουργήσει νέα ταυτότητα και να ξαναδοκιμάσει. Είναι προφανές ότι αυτά τα δύο αποτελούν πολυτέλειες οι οποίες δεν υπάρχουν στην αυτοπρόσωπη επικοινωνία.

Παρ' όλο που η ανωνυμία μπορεί να οδηγήσει ευκολότερα σε ανάρμοστες συμπεριφορές, οι ομάδες δεν απορρίπτουν, ούτε αποβάλλουν αυτομάτως τα συγκεκριμένα μέλη, όπως ίσως θα περίμενε κανείς. Αντίθετα τα υπόλοιπα μέλη αισθάνονται ότι το μέλος που δείχνει δείγματα ανάρμοστης συμπεριφοράς, έχει αρχίσει να ανοίγεται και να εμπιστεύεται την ομάδα, έτσι ώστε οι ίδιοι μπορούν να αισθάνονται προνομιούχοι. Συνήθως τα μέλη που επιδεικνύουν στοιχεία ανάρμοστης συμπεριφοράς επιβραβεύονται με επιπλέον υποστήριξη για να βοηθηθούν να ξεπεράσουν το πρόβλημά τους. Πολλά μέλη όμως δεν είναι πραγματικά διατεθειμένα να διορθώσουν αυτή τη συμπεριφορά, συνεχίζοντας να αλλάζουν το όνομά τους στην οθόνη, μη αναλαμβάνοντας την παραμικρή υπευθυνότητα σχετικά με τη συμπεριφορά τους. Πέρα απ' αυτό, μπορεί κάποιος να στέλνει λανθασμένα, προσβλητικά και συκοφαντικά μηνύματα κάτω από το όνομα άλλου, πράγμα που μπορεί να προκαλέσει ζημιά στην φήμη του ονόματος του "αθώου".

Στην προσπάθεια να περιοριστούν το δυνατό περισσότερο αυτά τα αρνητικά στοιχεία που προκύπτουν εξαιτίας της ανωνυμίας, έχουν κυκλοφορήσει διάφοροι "οδηγοί καλής συμπεριφοράς" για την επικοινωνία στο Δίκτυο. Ένας απ' αυτούς είναι το "Netiquette" της Virginia Sheais, στον οποίο η γενική κατεύθυνση που προτείνεται είναι ότι η συμπεριφορά στο δίκτυο θα πρέπει να είναι ακριβώς η ίδια όπως στην αυτοπρόσωπη επικοινωνία. Συγκεκριμένα οι βασικοί κανόνες που παραθέτονται είναι οι εξής: 1) Ο χρήστης πάντα να θυμάται ότι έχει να κάνει με άλλο άνθρωπο. 2) Η συμπεριφορά μας

πρέπει να είναι η ίδια όπως και στην πραγματική ζωή. 3) Ο χρήστης να σέβεται πάντα το χρόνο των άλλων ανθρώπων. 4) Η δυνατότητα της ανωνυμίας να χρησιμοποιείται σαν πλεονέκτημα, ώστε ο κάθε χρήστης να κάνει τον εαυτό του το δυνατόν πιο ευπαρουσίαστο μιας και δεν πρόκειται να κριθεί ούτε από το χρώμα του δέρματός του, ούτε από την ηλικία, ούτε από τα ρούχα, ούτε από το κοινωνικό του status. 5) Οι χρήστες να μοιράζονται τις γνώσεις του, μιας κι αυτή ήταν και η βασική ιδέα δημιουργίας του Δικτύου. 6) Να υπάρχει σεβασμός στην ιδιωτική ζωή των άλλων και σεβασμός της προσωπικής τους αλληλογραφίας. 7) Οι χρήστες να μην κάνουν κατάχρηση της δύναμής τους, ούτε κατάχρηση των πληροφοριών που έχουν στα χέρια τους και 8) Οι χρήστες να είναι πάντα σε θέση να συγχωρούν τα λάθη των άλλων χρηστών. Είναι γεγονός ότι όλες αυτές οι οδηγίες έχουν περισσότερο το χαρακτήρα ευχολογίου, αφού η τελική δυνατότητα ανήκει πάντα προσωπικά στον κάθε χρήστη. Η Ανωνυμία είναι μια δυνατότητα τόσο προκλητική και δελεαστική στη χρήση της, που όταν αφήνεται ελεύθερα στα χέρια των ανθρώπων κανείς μάλλον δεν είναι σε θέση να κάνει ακριβείς και σαφείς προβλέψεις για το πού μπορεί να οδηγηθεί η όλη κατάσταση.

6. Σχεδιασμός και υλοποίησης της παρέμβασης μας

Η μέθοδος και ο τύπος της έρευνας

Το σκεπτικό ουσιαστικά είναι το ίδιο που εφαρμόστηκε κατά την διαδικασία δημιουργίας του Συμβουλευτικού Κέντρου για τους φοιτητές του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων το Νοέμβριο του 1988 από την ομάδα των Ναυρίδη Κ., Δραγώνα Θ., Μιλιαρίνη Μπ., και Δαμίου Δ., με την μόνη διαφορά ότι το μέσο ήταν διαφορετικό. Δηλαδή η διαδικασία δεν είχε επιτόπιο χαρακτήρα αλλά on line, μέσω του Δικτύου Internet και των εγκαταστάσεων του Τμήματος Φυσικής του Πανεπιστημίου Κρήτης.

Για την διερεύνηση της ψυχικής κατάστασης του φοιτητικού πληθυσμού στην Κρήτη χρησιμοποιήθηκε το ίδιο ερωτηματολόγιο, το οποίο βασίζεται στις Κλίμακες Langner και C. E. S. -D, οι οποίες είναι δοκιμασμένες και σταθμισμένες στον ελληνικό χώρο από τις έρευνες του Μ. Μαδιανού (Ναυρίδης Κ. και συνεργάτες, 1990, σελ.20). Φυσικά έχουν γίνει τροποποιήσεις σε σημεία που κάτι τέτοιο απαιτούνταν για να προσαρμοστούν οι ερωτήσεις ως προς το χώρο της Κρήτης αλλά χωρίς να επέλθουν αλλαγές ουσίας στο συνολικό σώμα του ερωτηματολογίου.

Η μόνη διαφοροποίηση ως προς την έρευνα του Συμβουλευτικού Κέντρου του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, είναι ότι εδώ προστέθηκε η δυνατότητα να δοθούν και προσωπικές συνεντεύξεις απ' όσους το επιθυμούν. Οι συνεντεύξεις αυτές θα είναι επίσης on line και θα γίνονται κατόπιν διακανονισμού των ενδιαφερομένων με την ερευνητική ομάδα. Ο τύπος που θα ακολουθείται θα είναι αυτός της «μη-παρεμβατικής ερευνητικής συνέντευξης», στηριζόμενος κυρίως στην άποψη του Carl Rogers για τον όρο που προτείνει την κατεύθυνση της «καλοπροαίρετης ουδετερότητας του ερευνητή» (όπως αναφέρεται στο Ναυρίδης Κλ, 1994, σελ. 85).

Η λογική της πρόσθεσης των συνεντεύξεων, ήταν διπλή: αφ' ενός θα προσφέρουν επιπλέον ποιοτικά στοιχεία τα οποία σε συνδυασμό με τα ποσοτικά του ερωτηματολογίου θα βοηθήσουν περισσότερο στην σε βάθος κατανόηση και την αποτύπωση των προβλημάτων και των αιτιμάτων της φοιτητικής κοινότητας στην Κρήτη και αφ' ετέρου θα αποτελέσουν μια πρώτη δοκιμή λειτουργίας των on line μη-παρεμβατικών ερευνητικών συνεντεύξεων, στον ελληνικό χώρο. Με βάση αυτή την πιλοτική προσπάθεια, θα μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα για την βελτίωση και το επίπεδο λειτουργικότητας αυτών των ερευνητικών «εργαλείων», όπως αυτά θα λειτουργούν στο χώρο του Δικτύου.

Πέρα απ' αυτά, οι on line συνεντεύξεις θα αποτελούν και την πρώτη διερεύνηση των δυνατοτήτων της όλης εγκατάστασης και τις πιθανότητες μελλοντικής λειτουργίας ενός επιμέρους on line Συμβουλευτικού Κέντρου που να αφορά τον ευρύτερο χώρο όλων των ελληνικών Πανεπιστημίων. Οι συνεντεύξεις θα είναι και η ουσιαστική φόρμα επικοινωνίας όλων των ενδιαφερομένων με την κεντρική διεύθυνση του Συμβουλευτικού Κέντρου.

Υλοποίηση

Για την υλοποίηση μιας τέτοιου είδους έρευνας, αυτό που χρειάζεται είναι η δημοσιοποίηση των αναγκαίων στοιχείων μέσα στο Internet. Τα στοιχεία αυτά αποτελούν δεδομένα πληροφόρησης πάνω στο περιεχόμενο και τη πορεία αυτής της έρευνας. Αυτό το σκοπό εξυπηρέτησε η δημιουργία μιας φόρμας ερωτηματολογίου, μέσω της οποίας γίνεται η συλλογή των στοιχείων, και επικοινωνιακών δεδομένων.

Στο πρώτο στάδιο, δημιουργήσαμε ένα WWW site, το οποίο και τοποθετήσαμε γεωγραφικά στο Πανεπιστήμιο Κρήτης. Η επιλογή αυτή έγινε διότι ήταν η πιο άμεσα πραγματοποιήσιμη. Επιτρέποντας μας να απευθυνθούμε άμεσα σε ένα πανεπιστημιακό κύκλο, όπου η χρήση και οι εφαρμογές των ηλεκτρονικών υπολογιστών και του Internet βρίσκονται σε ευρεία πρακτική.

Από την άλλη, η χρήση υπολογιστών απ' όλες τις σχολές που βρίσκονται στο Ηράκλειο, αλλά και από τις περισσότερες απ' αυτές που βρίσκονται στο Ρέθυμνο, μας δίνει τη δυνατότητα να απευθυνθούμε σε όλο τον φοιτητικό πληθυσμό του Πανεπιστημίου Κρήτης.

Ας δούμε τώρα πιο διεξοδικά μερικά σημεία της διαδικασίας δημιουργίας της παρουσίας στο WWW. Πρόκειται για μια απλή μορφή παρουσίας που χρησιμοποιεί μόνο κείμενο. Η επιλογή αυτή έγινε για να μην αποπροσανατολίζει η παρουσίαση από το στόχο της, που συνιστά η συλλογή προσωπικών δεδομένων για επιστημονική επεξεργασία. Επίσης το υλικό, γύρω από την έρευνα, που παρέχουμε στους επισκέπτες είναι σκόπιμα περιορισμένο. Αυτό γίνεται γιατί στόχος μας είναι να τους ενημερώσουμε ώστε να θελήσουν να μας «συναντήσουν» μέσα στο δίκτυο και να συνεργαστούν με εμάς απαντώντας αρχικά στο προς διάθεση ερωτηματολόγιο. Το να φέρουμε τους επισκέπτες σε κατάσταση αμηχανίας, σύγχυσης ή φόβου αποθαρρύνοντας τους από το να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο θα ήταν κάτι ανεπιθύμητο. Η πλοήγηση (navigation) μέσα στην παρουσίαση είναι πλήρης και απλή, ενώ σκοπεύουμε να εμπλουτίσουμε την παρουσίαση μας με δείκτες (links) προς άλλες παρουσιάσεις σχετικές με το θέμα της έρευνας μας. Η παρουσία αυτών των δεικτών στις σελίδες μας, αποτελούν τις επιστημονικές αναφορές μας στο θέμα, αλλά και παρέχουν τη δυνατότητα στους επισκέπτες μας να έχουν άμεση πρόσβαση σε ένα μεγαλύτερο όγκο από σχετικές πληροφορίες. Το ερωτηματολόγιο είναι μια αλληλεπιδρούσα φόρμα (interactive form) συλλογής στοιχείων, όπου όλες οι ερωτήσεις είναι πολλαπλής επιλογής, και το μόνο που ζητείται από την επισκέπτη να συμπληρώσει, είναι η ηλεκτρονική του διεύθυνση στη περίπτωση που θα ήθελε να συμμετάσχει και στον κύκλο των συνεντεύξεων, ή να προσθέσει και οποιοδήποτε σχόλιο. Είναι σχεδιασμένο έτσι ώστε να απαιτεί τον ελάχιστο χρόνο συμπλήρωσης, κάτι που πετυχαίνουμε με την ξεκάθαρη παρουσίαση ερωτήσεων και απαντήσεων, ενώ είναι προγραμματισμένο έτσι ώστε να δέχεται μια μόνο απάντηση σε κάθε ερώτηση. Οι ερωτήσεις δημογραφικού περιεχομένου είναι προαιρετικές, ενώ στις ερωτήσεις για τη φοιτητική ζωή είναι υποχρεωτική η απάντηση για να μετέχει το ερωτηματολόγιο στην έρευνα. Αυτό διασφαλίζεται και αυτόματα από τη φόρμα, η οποία αν δεν έχει απάντηση σε κάποια υποχρεωτικής απάντησης ερώτηση, το θμιρίζει στον χρήστη και του ζητάει τη συμπλήρωση της. Πρόκειται για ένα «έξυπνο» ερωτηματολόγιο που λύνει αρκετά από τα προβλήματα των κλασικών ερωτηματολογίων (όπως, ελλιπής συμπλήρωση, περισσότερες από μια απαντήσεις σε κάθε ερώτηση, κλπ) ενώ ταυτόχρονα μας παρέχει την δυνατότητα να έχουμε το κάθε συμπληρωμένο ερωτηματολόγιο στη διάθεση μας για επεξεργασία, αμέσως μετά από τη συμπλήρωσή του.

Συλλογή στοιχείων

Η συλλογή των στοιχείων γίνεται αυτόματα. Με τη συμπλήρωση του κάθε ερωτηματολογίου δημιουργούνται, τα απαραίτητα για την αποθήκευση των απαντήσεων αρχεία στον υπολογιστή. Κάθε ένα από τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια για καταχωρείται και επεξεργάζεται αυτόματα. Έχουμε δημιουργήσει το απαραίτητο λογισμικό που μπορεί να μας δώσει οποιαδήποτε στατιστικά ή άλλα στοιχεία, που μπορεί να προκύψουν από επεξεργασία των ερωτηματολογίων, σε πραγματικό χρόνο. Έχουμε δηλαδή τη δυνατότητα να βλέπουμε τα τρέχοντα στατιστικά αποτελέσματα οποιαδήποτε στιγμή το θελήσουμε κατά τη διάρκεια της έρευνας. Επιπλέον, κάθε επεξεργασία ή μορφή παρουσίασης που μπορεί να θελήσουμε για αυτά τα στοιχεία είναι προσιτή, γιατί έχουμε τα δεδομένα ψηφιοποιημένα και έτοιμα να ενταχτούν σε οποιοδήποτε λογισμικό χρειαστεί.

Οι συνεντεύξεις μπορούν να δίνονται ανώνυμα ή και επώνυμα, ανάλογα με τις απαιτήσεις της κάθε έρευνας. Στη δική μας περίπτωση έχουμε επιλέξει την ανωνυμία και για αυτό το κύκλο της έρευνας μας. Από τους υποψήφιους για συνέντευξη ζητάτε να βρίσκονται σε ένα προκαθορισμένο εικονικό δωμάτιο (chat room) κάποιου χώρου κειμενικών συζητήσεων (on-line chat) μια

συγκεκριμένη ώρα. Εκεί βρισκόμαστε και εμείς, και πραγματοποιούμε τη συνέντευξη ανταλλάσσοντας κείμενα με τη μορφή διαλόγων. Ένα παράδειγμα διαλόγου σε έναν τέτοιο χώρο (το Palace, έναν πολύ διαδεδομένο χώρο) ακολουθεί. Ο διάλογος αυτός πραγματοποιήθηκε στις 4 Ιουνίου το μεσημέρι, και αν και δεν αποτελεί συνέντευξη για την εργασία μας, πιστεύουμε ότι είναι ένας αρκετά ενδιαφέρον διάλογος που μας βοηθά να κατανοήσουμε πληρέστερα τις διαστάσεις του θέματος που μελετάμε.

{Meredith}: hi nek
:nek: hi meredith..
{Meredith}: where are you from nek?
:nek: Greece..
{Meredith}: cool
:nek: you..??
{Meredith}: Virginia
:nek: oh! nice place virginia..
:nek: i think..
{Meredith}: yeah...it gets boring though! :)
{Meredith}: how old are you?
:nek: 27..??
{Meredith}: everyone's so old :)
:nek: you..?? how old..??
{Meredith}: 14
:nek: oh! that's great...
{Meredith}: heh :P
:nek: a beautiful age..
{Meredith}: yeah
{Meredith}: I guess :)
:nek: so you are in hischool..??
{Meredith}: nope
:nek: you work..??
{Meredith}: nope..as a result of me going to JK,
{Meredith}: I am in 8th grade,
:nek: JK..??
{Meredith}: Junior Kindergarten :)
:nek: oH! i see...
{Meredith}: its before Kindergarten...but after nursery school :)
:nek: oh!
:nek: and how do you like this place..??
{Meredith}: I love it!
:nek: come here a lot..??
{Meredith}: well,
{Meredith}: I love it here...but I only come here some
{Meredith}: I go to the romeo and juliet thing and also the castle thing
{Meredith}: thats where my friends are :)
:nek: oh! you chat a lot through the net..!!
{Meredith}: yeah!
:nek: and you have a lot of net friends i guess..
{Meredith}: well, I should go...
{Meredith}: yep!
:nek: go where..??
{Meredith}: places to go..people to meet!
{Meredith}: to the castle place..I gotta meet some friends :)
:nek: right now..??
{Meredith}: yeah
{Meredith}: sorry..bye!

:nek: ok.
{Meredith}: !hugs
:nek: thanks for your time..
{Meredith}: you too! :)

Στο παραπάνω παράδειγμα χρησιμοποιείται η αγγλική γλώσσα, για προφανείς λόγους, ενώ στις συνεντεύξεις που εμείς παίρνουμε χρησιμοποιούμε μια διάλεκτο που είναι ευρέως διαδεδομένη στο δίκτυο για την επικοινωνία στα ελληνικά χρησιμοποιώντας λατινικούς χαρακτήρες. Με αυτό το τρόπο έχουμε τις συνεντεύξεις έτοιμες για την περαιτέρω επεξεργασία και ανάλυση τους.

7.Συμπεράσματα - Επίλογος

Οι δυνατότητες της τεχνολογίας προσφέρουν σαφώς νέες λύσεις και νέους δρόμους στον τομέα της επικοινωνίας και της ψυχολογίας. Οι λύσεις αυτές μέχρι στιγμής προτείνονται και λειτουργούν σαν εναλλακτικές και όχι σαν πλήρεις αντικαταστάσεις των υπαρχόντων τεχνικών και μεθόδων - κι αυτό είναι κάτι το οποίο σε καμία στιγμή δεν πρέπει να μας διαφεύγει. Θα πρέπει όλος ο νέος τομέας της Κυβερνοψυχολογίας να αντιμετωπίζεται κάτω από αυτή την οπτική γωνία, σαν ένας νέος χώρος, σαν μια επιπλέον δυνατότητα. Κανείς δεν μιλά αυτή τη στιγμή ούτε για μια νέα «ανακάλυψη», ούτε για τη νέα «χρυσή» μέθοδο που δίνει απαντήσεις στα πάντα. Απλά είναι μια περιοχή όπου η τεχνολογία και οι επιστήμες του ανθρώπου και της επικοινωνίας αλληλοσυμπληρώνονται λειτουργικά στην προσπάθεια να εξερευνήσουν κυρίως ένα νέο έδαφος, αυτό της σχέσης ανθρώπου - υπολογιστή και της σχέσης των ανθρώπων μέσω των υπολογιστών.

Οι ψυχοκοινωνικές παρεμβάσεις σε κοινότητες και τα συμβουλευτικά κέντρα είναι δυνατό να υπάρξουν και να λειτουργήσουν μέσα στον χώρο του Δικτύου. Οι δυνατότητες μπορεί να μοιάζουν περιορισμένες σε σχέση με αυτές των ίδιων ενεργειών σε πραγματικό επίπεδο αλλά μια τέτοια κρίση μάλλον αδικεί τα λειτουργικά πλεονεκτήματα των εφαρμογών της on line ψυχολογίας. Οι δυνατότητες απλά είναι διαφορετικές και άλλου τύπου. Διαθέτουν το βασικό και ουσιαστικό πλεονέκτημα του ότι μπορούν να πραγματοποιηθούν από μια κεντρική διεύθυνση και να αφορούν κοινότητες που βρίσκονται εκατοντάδες χιλιόμετρα μακριά προσφέροντας λύσεις και υποστήριξη εκεί που ίσως θα ήταν αδύνατο με τις επιτόπιες μεθόδους. Από μόνο του αυτό το πλεονέκτημα αλλάζει και τα δεδομένα κρίσης των αποτελεσμάτων.

Η συγκεκριμένη προσπάθεια παρέμβασης και έρευνας - αν και χωρίς την συλλογή των δεδομένων, λόγω στενότητας χρονικών περιθωρίων - μπορεί να θεωρηθεί από πλευράς εγκατάστασης και δυνατοτήτων λειτουργίας απόλυτα επιτυχημένη. Εγκατεστημένο σε ένα χώρο όπου οι φοιτητές έχουν καθημερινή σχεδόν επαφή με τους computers, «πλησιάζονται» κατά κάποιο τρόπο στο οικείο περιβάλλον τους και χωρίς να τους ζητούνται πολλά, μπορούν να παρέχουν ουσιαστικά στοιχεία σχετικά με τις ανάγκες και τα αιτήματά τους. Η ίδια βάση μπορεί να λειτουργήσει και ως μόνιμος επικοινωνιακός διάυλος για παροχή συμβουλών αλλά και υποστήριξης σε περιπτώσεις που αυτό ζητείται. Μπορεί να εξυπηρετήσει ομαδικές on line συναντήσεις ή και κατ' ιδίαν επαφές με τους υπεύθυνους λειτουργίας του Συμβουλευτικού Κέντρου.

Σε ένα επίπεδο κειμενικής ανταλλαγής μηνυμάτων, οι φοιτητές μπορούν να έχουν μια εναλλακτική δυνατότητα επικοινωνίας για συζήτηση και αντιμετώπιση ψυχολογικών θεμάτων τα οποία τους απασχολούν. Μέχρι του σημείου που οι τεχνικές προδιαγραφές του Δικτύου το επιτρέπουν, τα θετικά αποτελέσματα μπορούν να φανούν, όπως για παράδειγμα η έξοδος από την προσωπική απομόνωση, η διοχέτευση του άγχους, και η διαχείριση αγχογόνων καταστάσεων. Εκτός των υπολοίπων, φυσικά μπορεί να αποτελέσει και ένα πρώτο βήμα για μια αυτοπρόσωπη επαφή μεταξύ μελών ομάδων που θα λειτουργούν στο on line Κέντρο, και τη δημιουργία σχέσεων μεταξύ ατόμων που γεωγραφικά θα βρίσκονται στο ίδιο χώρο.

Σε ελάχιστο χρόνο από την έναρξη της κανονικής λειτουργίας της εγκατάστασης αλλά και του μελλοντικού Συμβουλευτικού Κέντρου, θα είμαστε σε θέση να εκτιμήσουμε τα πρώτα αποτελέσματα, υποστηριζόμενοι και από τα στοιχεία που θα μας παρέχονται αυτόματα από τα εγκατεστημένα προγράμματα επεξεργασίας στατιστικών δεδομένων.